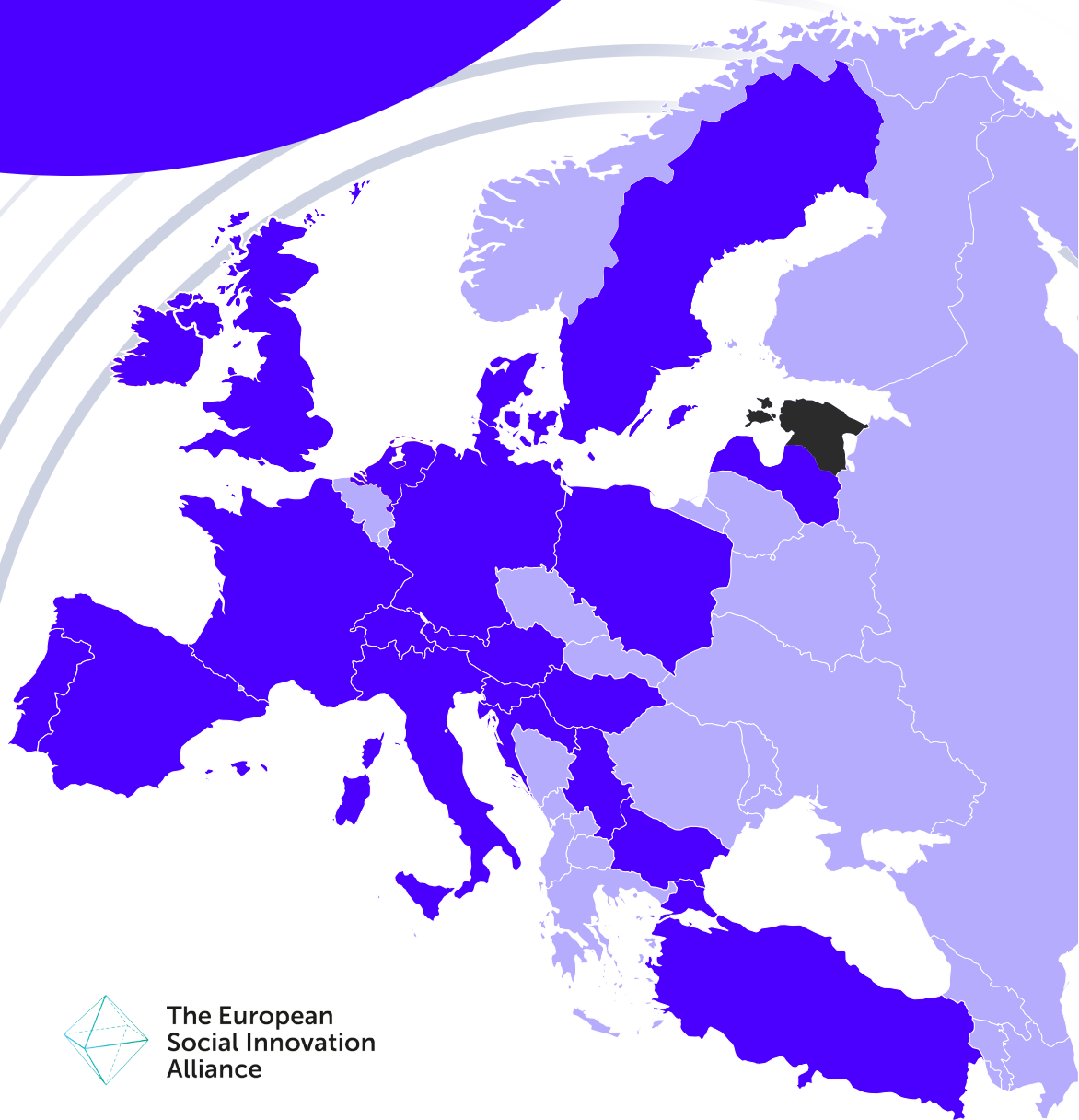

Eesti Sotsiaalsete Ettevõtete Monitooring

european
social enterprise
monitor

2021
2022

SOCIAL
ENTERPRISE
ESTONIA

The European
Social Innovation
Alliance

TALLINN UNIVERSITY

Supported
by the

Projekti algatajad

Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik (SEV)
Euclid võrgustik

Autor

Katri-Liis Lepik, PhD

Soovituslik viitamine

Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik (2022). *European Social Enterprise Monitor – Eesti raport 2021–2022*. Autor: Katri-Liis Lepik. Eesti.

Euroopa Liidu ja tehniline tugi

Euclid võrgustik, Qualtrics

Keeletoimetus

Laura Ilves

Disain ja kujundus

Vestmint Pro

Rahastaja

Seiret rahastab Euroopa Komisjoni Euroopa tööhõive ja sotsiaalse innovatsiooni programm (EaSI). Raportis sisalduvad seisukohad kuuluvad selle autorile ja ei kajasta Euroopa Komisjoni ametlikke seisukohti.

**Sotsiaalse Innovatsiooni
Kompetentsikeskus**
Eesti

SISEMINISTEERIUM

SISUKORD

10 fakti seires osalenud Eesti sotsiaalsetest ettevõtetest	4
Sissejuhatus.....	5
1. Sotsiaalne ettevõtlus Eestis	8
1.1 Päritolu ja asukoht	8
1.2 Vanus ja tegutsemisaeg.....	8
1.3 Tegevusvaldkonnad	9
1.4 Juriidiline vorm	10
2. Sotsiaalne ettevõtlus Covid-19 pandeemia ajal.....	12
3. Ühiskondlik ja keskkonnamõju	14
3.1 Mõju valdkonnad	14
3.2 Kasusaajad.....	16
3.3 Hanked.....	20
4. Mõju mõõtmine.....	22
5. Turg, tulu ja rahastamine	24
5.1 Tulud majandustegevusest vs. mitte-majandustegevusest.....	24
5.2 Tulud, kasum ja finantsplaneerimine.....	25
5.3 Finantsplaneerimine	29
5.4 Finantseerimine ja investeringud	29
6. Innovatsioon ja kasv	33
6.1 Innovatsioon ja tehnoloogia.....	33
6.2 Laienemine	35
7. Töötajad ja juhtimine.....	36
7.1 Töötajad	36
7.2 Vabatahtlik töö.....	38
8. Takistavad ja soodustavad tegurid	39
8.1 Takistavad tegurid.....	39
8.2 Poliitiline toetus.....	41
8.3 Sotsiaalse ettevõtluse ökosüsteem	41
Kokkuvõte.....	43
Lisa 1. Seire eesmärk, kontseptsioon ja metodoloogia.....	44
Lisa 2. Euroopa Komisjoni sotsiaalse ettevõtluse määratlus	46

10 FAKTI SEIRES OSALENUD EESTI SOTSIAALSETEST ETTEVÕTETEST

Eesti seires osalenud sotsiaalsed ettevõtted on:

- **ühiskondliku ja keskkonnasäästliku missiooniga;**
52,9% sotsiaalsetest ettevõtetest panustavad oma tulu ainuüksi organisatsiooni missiooni täitmiseks.
- **asutatud viimase 10 aasta jooksul;**
Üle poole sotsiaalsetest ettevõtetest on asutatud viimase 10 aasta jooksul.
- **kaasavad ja mitmekesised;**
29,4% sotsiaalsetest ettevõtetest annavad tööd erineva etnilise taustaga töötajatele ning 41,2% on võtnud tööle erivajadusega inimesi.
- **tulevikku suunatud;**
86,3% sotsiaalsetest ettevõtetest soovib lähitulevikus laiendada oma toodete ja teenuste valikut; 56,9% soovib tõsta turunduse taset; 45,1% soovib mitmekesistada kliendigruppe ning 39,2% värvata uusi töötajaid.
- **vastutustundlikud;**
62,7% peab teenuste ja toodete hankimise valikute puhul „väga oluliseks“ positiivset ühiskondlikku mõju ja 43,1% keskkonnaalast vastutustundlikkust.
- **uuenduslikud;**
64,7% sotsiaalsetest ettevõtetest kinnitab, et nad töid turule tulles kaasa vähemalt ühe uuendusliku toote või teenuse ning 25,5% pidasid oma mõjumudelit uuenduslikuks.
- **mõjude mõõtmist väärtustavad;**
51% sotsiaalsetest ettevõtetest analüüsib mingi ajavahemiku tagant oma tegevuse mõju ning 27,5% plaanib seda tulevikus teha.
- **vastupidavad;**
Vaatamata koroonakriisile töötas 41,2% sotsiaalsetest ettevõtetest oma senise sihtrühma jaoks välja uued tooted ja teenused; 25,5% muutis oma tooted ja teenused digitaalseks ning 19,6% töötas välja täiesti uued pakkumised uutele sihtrühmadele.
- **kaasavad;**
78,5% sotsiaalsetest ettevõtetest kaasab oma töötajaid organisatsiooni otsuste tegemisse „väga suurel“ või „suurel määral“.
- **säästva arengu põhimõtteid järgivad.**
74,5% sotsiaalsetest ettevõtetest on teadlikud ÜRO säästva arengu eesmärkidest (SDG); 58,8% tegutsevad eesmärgi „tervis ja heaolu“ täitmiseks, millele järgnevad „ebavõrdsuse vähendamine“ (43,1%) ning „kvaliteetne haridus“ (41,2%).

SISSEJUHATUS

Eesti sotsiaalse ettevõtluse seire aastatel 2021–2022 on uuring sotsiaalse ettevõtluse kohta Eestis. Selle eesmärgiks on pakkuda valitsuse, ettevõtlussektori, teadusringkondade ja kodanikuühiskonna otsustajatele andmeid ja infot sotsiaalsete ettevõtete olukorra ning ökosüsteemi kohta Eestis. Seire abil on võimalik põhjalikumalt mõtestada sotsiaalse ettevõtluse potentsiaali ja väljakutseid, võimaldades tõenduspõhist poliitikakujundust ning paremini kavandada nii rahalist kui ka mitterahalist toetust. Esmakordselt viidi seire Eestis läbi 2020.–2021. aastal ning iga-aastased ülevaated annavad pikemas perspektiivis võimaluse hinnata kogu sektori arengudünaamikat.

Eesti seire 2021–2022 on osaks Euroopa sotsiaalse ettevõtluse seire (ESEM) 2021–2022 uuringust, mida toetab Euroopa Komisjon. Võrreldes eelmise aasta seirega on osalevate riikide arv kasvanud kaheksalt Euroopa riigilt kahekümne neljani.

Eesti sotsiaalse ettevõtluse maastik on aastatega üha enam täienenud ja laienenud. Sotsiaalsed ettevõtted on enam tähelepanu saamas seoses ettevõtluskonkursside ja kiirenditega. Ajujahi ettevõtluskiirendis on aasta-aastalt üha enam sotsiaalse ettevõtluse ideid¹ ning on loodud ka eriauhind selles kategoorias. NULA² programm on pühendunud ühiskondlikult mõjusate ideede arendamisele, millest osa arenevad ka sotsiaalseteks ettevõteteks. Kogukondlike algatuste edendamiseks on Võrumaal käivitatud Vunki Mano³ loometalgud, mida on tutvustatud ka teistes maakondades Eestis ning Euroopa riikides. Tegemist on koosloome sündmusega, kus arendatakse erinevaid ideid lahendusteni, kasutades häkatoni ja teenuste disainist pärinevaid meetodeid ning ajaraami. Tallinna Ülikool on välja arendanud sotsiaalsete ettevõtete inkubaatori⁴, kus aidatakse arendada rahvusvaheliste tiimide poolt välja pakutud ühiskondlikult mõjusaid ideid ettevõteteks. Sotsiaalse ettevõtluse ja laiemalt sotsiaalse innovatsiooni valdkonnas toimuva ning sellega seonduva killustatuse vähendamiseks on käivitatud Sotsiaalse Innovatsiooni Kompetentsikeskuse projekt⁵, mis lähiaastatel püüab valdkonda süstemaatilisemalt kujundada ja toetada.

Sotsiaalse ettevõtluse määratlus

Euroopas puudub ühtne sotsiaalse ettevõtluse ja sotsiaalsete ettevõtete (edaspidi: SE) määratlus. Kõige lähemal ühtsele definitsioonile on Euroopa Komisjoni poolt kasutatav alates 2011. aastast⁶:

- Sotsiaalne ettevõte on sotsiaal-majandusvaldkonnas tegutseja, mille peamine eesmärk on pigem sotsiaalse mõju loomine kui selle omanikele või aktsionäridele kasumi teenimine.
- Sotsiaalne ettevõte kasutab oma vahendeid peamiselt enda seatud sotsiaalsete eesmärkide saavutamiseks.
- Sotsiaalset ettevõtet juhitakse vastutustundlikult, läbipaistvalt ja uuenduslikult, kaasates eelkõige töötajaid, kliente ja sidusrühmi, keda see ettevõtlusvaldkond mõjutab.

1 www.ajujaht.ee

2 <https://nula.kysk.ee>

3 <https://vunkimano.ee>

4 <https://www.exu.tlu.ee/incubator>

5 <https://kysk.ee/sikk/projekti-tutvtustus/>

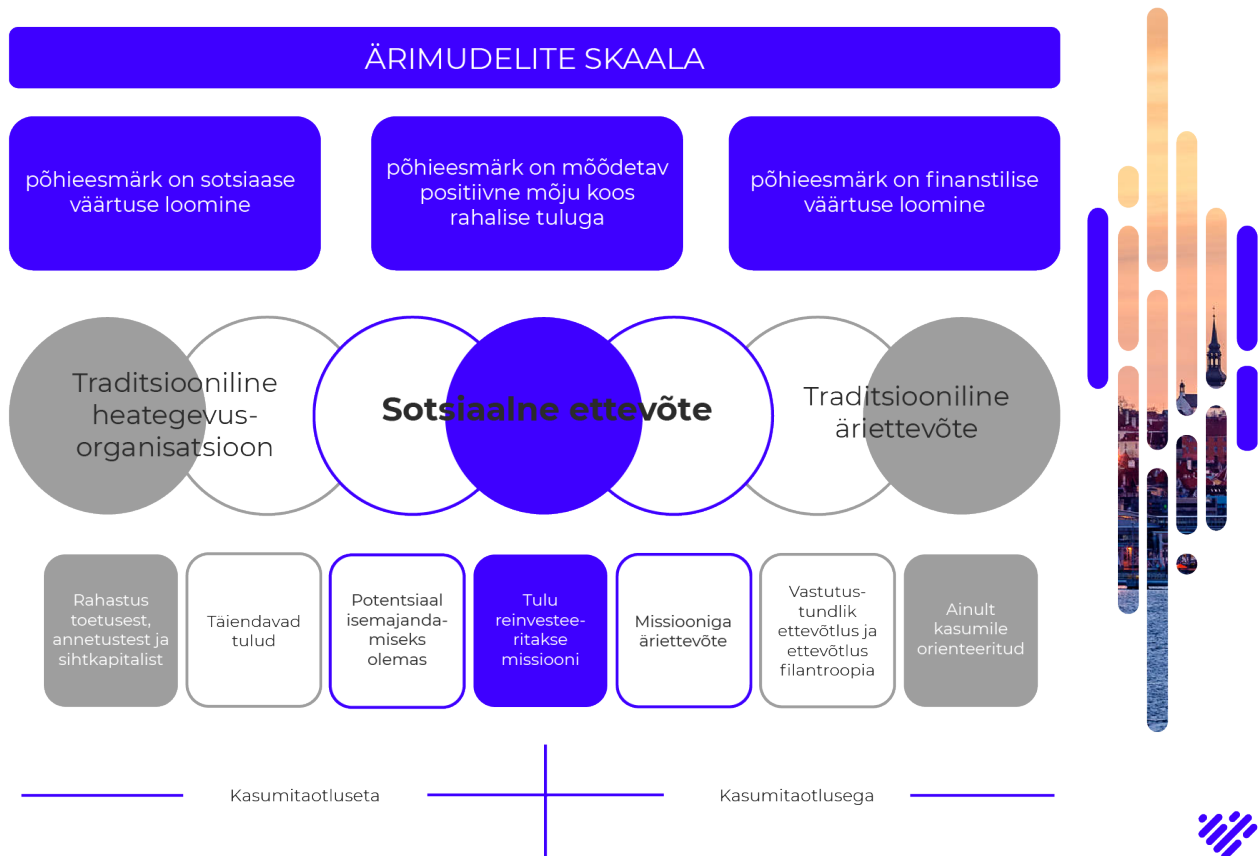
6 European Commission, Social Business Initiative 2011.

Eesti Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik kasutab järgnevat määratlust⁷:

Sotsiaalsed ettevõtted on ühiskondliku eesmärgiga organisatsioonid, mis kasutavad oma sihi saavutamiseks ettevõtlust. Lihtsamalt öelduna – sotsiaalsed ettevõtted müüvad oma tooteid või teenuseid eesmärgiga muuta maailma paremaks.

Sotsiaalsete ettevõtete ühiskondlik eesmärk tähendab nende otsest panustamist inimeste toimetulekusse ja heaolusse ning loodus- ja elukeskkonna soovitava seisundi püsimisse.

Ettevõtlus tähendab tegutsemist majandusüksusena, st kaupade või teenuste pakkumist tasu eest püsiva tegevusena. Alljärgnev joonis (joonis 1) iseloomustab sotsiaalset ettevõtet ärimudelite skaalal, kus skaala ühes otsas on täielikult annetustest sõltuvad heategevuslikud organisatsioonid ning skaala teises otsas on kasumit taotlevad traditsioonilised äriettevõtted.

Joonis 1. Sotsiaalsete ettevõtete positsioon ärimudelite skaalal. Allikas: sev.ee

Euroopa sotsiaalse ettevõtluse seire küsimused on ühetaolised kõikides seires osalevates riikides ning seega lepitati uuringut läbi viivate teadlastega kokku, et küsimustikus kasutatakse Euroopa Komisjoni määratluse lühemat ja veidi kohandatud versiooni: „Sotsiaalne ettevõte on sotsiaal-majanduses tegutseja, mille

⁷ Praktilisi näpunäiteid avaliku sektori ja sotsiaalse innovatsiooni edendamiseks. Rakkerühma lõpparuanne, 2018.

peamine eesmärk on pigem sotsiaalne ja keskkonnamõju avaldamine kui kasumi teenimine nende omanikele või osanikele.” Finantstulu käsitletakse sotsiaalsete ettevõtete puhul kui vahendit ja mitte eesmärki omaette. Andmeid kasutatakse kõikides riikides ühtsel viisil, lähtudes põhimõttest, et kasutatakse ainult neid vastuseid, kus kinnitati, et **“sotsiaalne mõju on strateegiliste äriotsuste tegemisel finantshuvidest olulisem või võrdselt oluline”**. See lähenemisviis ei välista, et riikidel võiksid olla oma sotsiaalse ettevõtluse määratlused.

Kokku osales Eesti seires 51 ettevõtet. Seire metoodika väärtus seisneb selles, et alandmeid on kogutud nii, et need vastaksid kõikidele Euroopa Liidu (edaspidi: EL) riiklikele ja piirkondlikele määratlustele ning nendele vastavatele peamistele parameetritele. ELi riikides sarnaselt kogutud andmed võimaldavad teha võrdlusuuringuid ning kasutada andmeid laialdasemalt, et toetada tõenduspõhist poliitikakujundust nii ELi liikmesriikides kui ka ELi üleselt. Lisateabe saamiseks tutvuge palun metoodikaga (vt Lisa 1).

Aprillist juunini 2021. aastal viidi Tallinna Ülikooli ELi vahenditest rahastatud SoFiMa projekti raames läbi uuring sotsiaalsete ettevõtete finantsvajaduse- ja valmiduse kohta. Selleks saadeti kutsed 385 organisatsioonile, mis valiti välja silmas pidades sotsiaalsete ettevõtete kriteeriume. Organisatsioonid valiti “Ajujahi” konkursi osalejate, “GoodTech” ning Startup Estonia iduettevõtete, Heateo Sihtasutuse inkubatsiooni-programmi NULA, Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku liikmete ja Säästva Arengu Koalitsiooni liikmete seast. Seire aruandes on läbivalt kasutatud võrdluseks tolle uuringu tulemusi, millele vastas 91 organisatsiooni esindajat.

Ingliskeelne uuring on kättesaadav siin: <https://sev.ee/wp-content/uploads/2022/04/INVESTMENT-NEEDS-AND-INVESTMENT-READINESS-AMONGST-ESTONIAN-SOCIAL-ENTERPRISES.pdf>

Edaspidi on uuringule viidatud “TLÜ uuring (2022)”.⁸

8 Tallinn University (2022): ‘Investment needs and investment readiness amongst Estonian social enterprises’. Authors: Katri-Liis Lepik, Eliisa Sakarias, Merle Praakli, and Lucas De Bont.

1. SOTSIAALNE ETTEVÕTLUS EESTIS

1.1 Päritolu ja asukoht

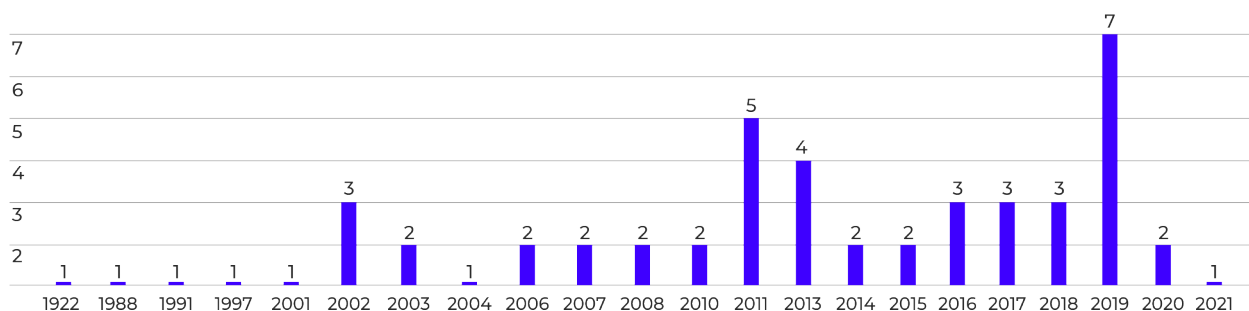
Pooled seires osalenud viiekümne ühest sotsiaalsetest ettevõttest asuvad Tallinnas (19) või Harjumaal (5). Järgmiseks oli enim esindatud Tartumaa (8) ning 4 olid märkinud oma asukohaks Eesti. Ülejäänud Eesti paigad olid esindatud vastavalt: 4 Pärnumaalt, 3 Saaremaalt, 1 Järvamaalt, 1 Hiiumaalt, 1 Lääne-Virumaalt, 1 Viljandimaalt ning 1 Võrumaalt. 3 SEd jätsid asukoha märkimata.

Selline geograafiline jaotus ei pruugi proportsionaalselt aga peegeldada SEde üldist levikut üle Eesti. Üldiselt on Eestis ettevõtteid enim Tallinnas ja Harjumaal ning seega on suur tõenäosus, et nendest piirkondadest vastab käesolevale seire kutsele enim organisatsioone. See tulemus on sarnane TLÜ uuringule (2022), kus enim vastanutest (59%) olid Harjumaalt, järgnesid Tartumaa (14%) ja Viljandimaa (7%).

1.2 Vanus ja tegutsemisaeg

Seitse ettevõtet 51-st on asutatud viimase viie aasta jooksul ning üks alles eelmisel aastal (vt joonis 2). Samuti olid TLÜ uuringus (2022) osalenud organisatsioonid asutatud viimase viie aasta jooksul.

Organisatsiooni asutamise aasta.

Joonis 2. Sotsiaalsete ettevõtete asutamise aasta.

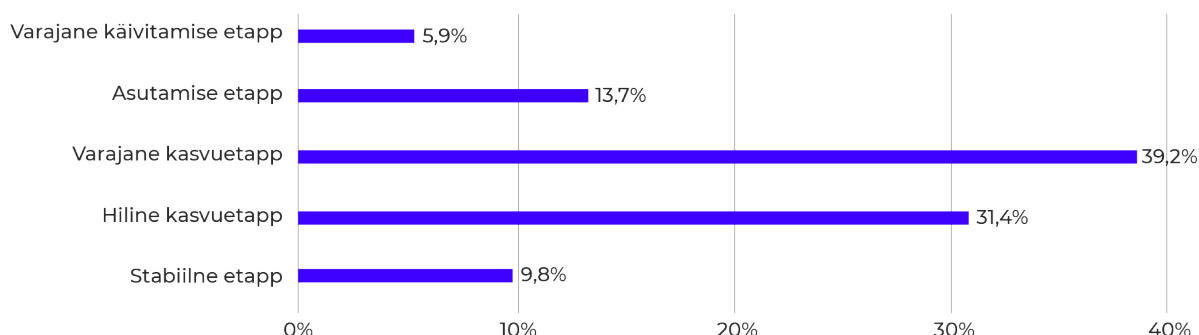
Arvestades viimase aja suurt uuringute ja akadeemilise kirjanduse määra, võib ekslikult jääda mulje, et sotsiaalne ettevõtlus on viimaste kümnendite fenomen. Tegemist on aga ettevõtlusvormiga, mida taasavastatakse, et leida lahendusi tänase globaalse maailma „nurjatutele probleemidele“ (ingl *wicked problems*). Selle kinnituseks on ka seires osalenud 1922. aastast pärit organisatsioon, mis annab tunnistust sellest, et ka I Eesti Vabariigi ajal olid olemas ettevõtted, mida me täna sotsiaalseteks nimetame. Sotsiaalset ettevõtlust nähakse üha enam kui ühte paljudest hoobadest, mis aitaks ühiskondlikke kriise leevendada. Asjaolu, et valimisse sattusid ettevõtted, millest 2019. aastal olid asutatud koguni 7, ei pruugi kajastada Eesti olukorda üldiselt ega näita ka tingimata langustrendi võrreldes varasemate aastatega. Sageli ei pruugi alustavad ettevõtted ennast seostada sotsiaalse ettevõtlusega, sest üldine teadlikkus taolise ettevõtlusvormi kriteeriumitest on madal, nagu leiti ka käesolevas seires.

Sotsiaalsete ettevõtete arenguetaapid

Sotsiaalsete ettevõtete kogemused ja vajadused erinevat tüüpi rahastamise järele, nagu ka teiste ettevõtete puhul, sõltuvad nende arenguetaapist. Enim ehk 20 seires vastanutest (39,2%) peab ennast varasemasse arengu- ja kasvuetaappi kuuluvaks ehk

sellesse etappi, kus toetusvajadused on suured (vt joonis 3). Selles etapis müüakse tavaliselt oma esimesed tooted ja teenused, saadakse arusaam klientide soovidest ja esmane turu-kogemus. Sotsiaalsete ettevõtete eripära seisneb sageli selles, et tegevusi tehakse ning müügitulu teenitakse erivajadustega või haavatavaid sihtrühmi kaasates. See omakorda toob kaasa palju suuremad kulutused sihtrühmade ja/või töötajate ligipääsetavusele ja tugipersonalile kui tava-ettevõtete puhul. 16 seires osalenud ettevõtet (31,4%) on hilises kasvuetapis, mida iseloomustavad teenuste ja toodete edasiarendamine vastavalt saadud kogemustele, suurenev kapitali hankimise vajadus ning juba väljakujunenud suhted sidusrühmadega (vt joonis 3).

Milline järgmistest arenguetappidest kirjeldab teie organisatsiooni hetkeseisu kõige täpsemini?

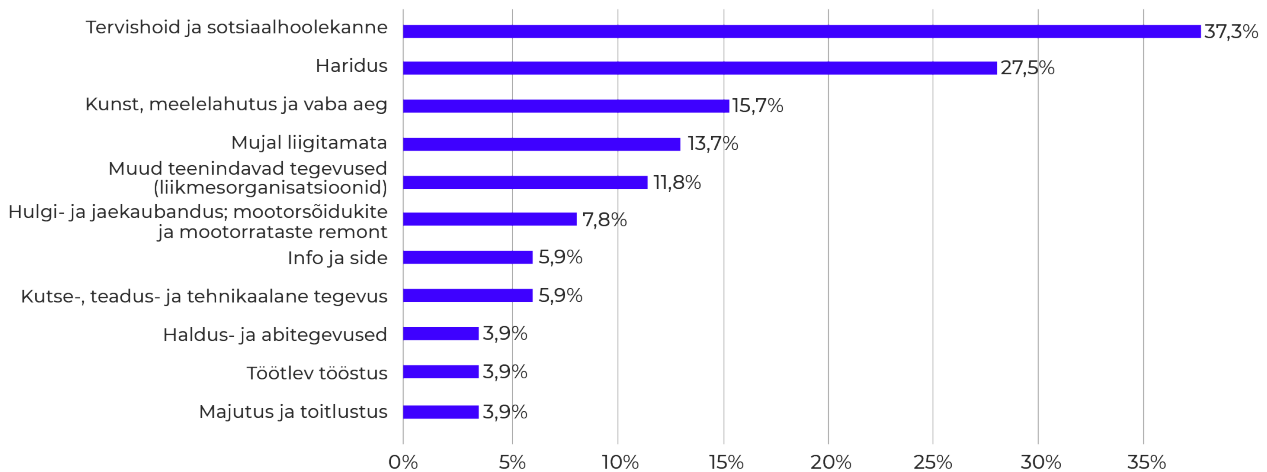
Joonis 3. Sotsiaalsete ettevõtete arenguetapid.

Kolm SEd on väga varases käivitamise etapis (5,9%) ning seitse on alustamise etapis (13,7%), kus seemnerahastuse ja kapitali kaasamisel ning teenuste ja toodete väljaarendamisel on otsustav roll ettevõtte ellujäämise ja arengu seisukohalt. Viis seires osalenud ettevõtet (9,8%) on stabiilses etapis, kus võidakse sageli tegeleda skaleerimisega ning seetõttu on ka vajadus keerukamate juhtimise ja organisatsiooni struktuuride järele. Kuna tegemist on anonüümse küsitlusega, siis pole võimalik tuvastada arengudünaamikat eelmisel ja tänavusel seire perioodil küsitletud ettevõtete vahel. Samas sarnaneb SE gruppide jaotus TLÜ uuringuga (2022), kus kokku 43% vastanutest määratles oma ettevõtet käivitamise hilisesse arenguetappi ning 37% varasesse arenguetappi kuuluvaks. Kui arvestada, et vastanutest on enim asutatud viimasel viiel aastal, siis saab tõdeda, et see on piisav aeg, et jõuda alustamisest ettevõtte kasvuetappi.

1.3 Tegevusvaldkonnad

Sotsiaalsed ettevõtted võivad tegutseda kõikides tavapärastes ettevõtluse ja tööstuse valdkondades. Euroopas on enim selliseid ettevõtteid tervishoiu, sotsiaalteenuste, hariduse ja loomemajanduse valdkondades.

Milline on teie organisatsiooni peamine tegevusala?

Joonis 4. Sotsiaalsete ettevõtete tegevusalad sektorite lõikes.

Eestis uuritud SEd ei erine Euroopa omadest ning tegutsevad peamiselt tervishoiu, sotsiaalhoolekande (19/37,3%), hariduse valdkonnas (14/27,5%) ning loomemajanduse (8/15,7%) valdkonnas (vt joonis 4). Need peamised tegevusvaldkonnad on jäänud samaks võrreldes 2021. aasta seirega. TLÜ uuringu (2022) järgi olid peamised valdkonnad haridus (16%), tervishoid (13%) ja sotsiaalhoolekanne (11%). See näitab, et sotsiaalsete ettevõtete loomise järele on vajadus just eelkõige taolistes inimesekesksetes valdkondades, kus oodatakse enim, et lähenetakse iga isiku spetsiifilistest vajadustest lähtuvalt teenuste ja toodete pakkumisel. Väikestel organisatsioonidel on sellistes niššides oma paindlikkuse tõttu parem klientide ootusi täita.

1.4 Juriidiline vorm

Eestis ei ole endiselt sotsiaalsetel ettevõtetel seadusega eraldi juriidilist vormi. SE loomiseks on võimalik valida järgmiste õiguslike vormide vahel:

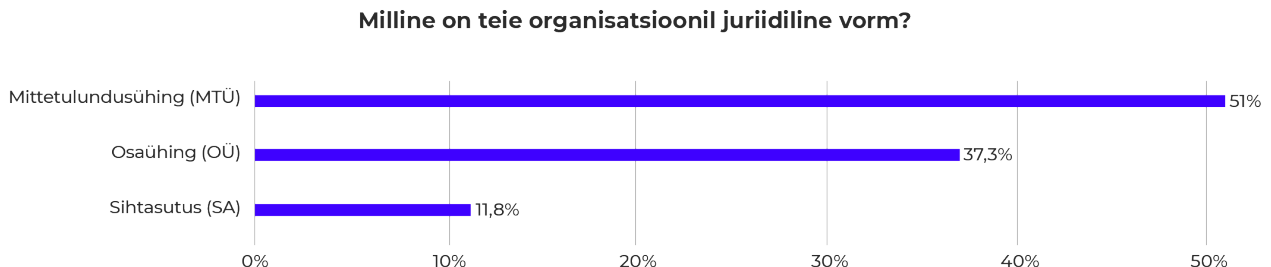
1. mittetulundusühing;
2. osaühing;
3. sihtasutus;
4. tulundusühistu;
5. aktsiaselts.

Ettevõtluse- ja majandusliku kriteeriumi osas sobivad need juriidilised vormid ELi sotsiaalsete ettevõtete määratlusega. Mittetulundusühingute ja sihtasutustena registreeritud sotsiaalsed ettevõtted võivad saada oma tulu ka ettevõtlusest, samas kui osaühingud saavad enamiku oma tuludest äritegevusest. Juhtimise valitsetusmõõtme (*governance dimension*) järgimine eeldab autonoomiat. Selles osas on sotsiaalsete ettevõtetena määratletud avalik-õiguslikel asutustel ja sihtasutustel autonoomia olemas, kuna need on asutatud avaliku sektori organisatsioonide või ettevõtete poolt eraldiseisvate juriidiliste isikutena. Mittetulundusühingutel on kõrgeim organ üldkogu, mis koosneb kõikidest liikmetest ning seega on selle juriidilise vormi puhul kõige otsesemalt liikmete kaasatuse kriteerium täidetud.

Mittetulundusühingutel ja sihtasutustel ei ole seaduse alusel lubatud kasumit jaotada. Varade lukustamine ei ole seadusega reguleeritud ja osaühingu puhul on organisatsiooni enda ülesanne reguleerida varade jagamise keelamine või

lubamine oma põhikirjas. Euroopa Liidus peetakse sotsiaalseks ettevõtteks sellist organisatsiooni, mis on seadnud piirangud kasumi ja varade jaotamisele peale organisatsiooni laialimineku⁹.

Eesti SEd jagunevadki peamiselt kahe põhilise juriidilise vormi – osaühingu ja mittetulundusühingu – vahel. Seires osalenutest 26 (51%) olid mittetulundusühingu, 19 (37,3%) osaühingu ja 6 (11,8%) sihtasutuse esindajad (vt joonis 5).

Joonis 5. Sotsiaalsete ettevõtete juriidilised vormid.

Sama tulemus saadi TLÜ uuringus (2022), kus vastanutest oli enim mittetulundusühinguid (52%), osaühinguid (35%) ja sihtasutusi (8%).

Juriidiline vorm määrab paljuskki SEde võimalused rahastuse kaasamiseks. Võimalustest lähtudes tehakse ka juriidilise vormi valikud organisatsiooni asutamisel. Tagastamatud toetused ning ettevõtetest väiksema omaosalusega toetused on kättesaadavad mittetulundusühingutele ning sihtasutustele peamiselt Kodanikuühiskonna Sihtkapitali kaudu. Kuna organisatsiooni alustamisel vajatakse toetusi, siis valitakse ka järjest enam mittetulundusühingu staatus. Riiklikud rahastusprogrammid, mis toetavad ühiskondlikku ja keskkonnamõju saavutavaid tegevusi aktsepteerivad taotlejatena mittetulundusühinguid. Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse rahastamine on peamiselt sobilik osaühingutele.

Sotsiaalne finantsturg (ingl *social finance market*¹⁰) on Eestis kujunemisel ning nii nõudlus kui pakkumine on madalad.¹¹ Organisatsiooni juriidiline vorm mõjutab sotsiaalsete investorite huvi ja valikuid, sest aktsiainvesteeringuid mittetulundusühingutesse teha ei saa¹². Mitmed tegutsevad sotsiaalse fookusega ettevõtmised on seega kasutusele võtnud korraga kaks erinevat vormi, kus müüakse tooteid ja teenuseid osaühingu vormis ning panustatakse haavatavate sihtrühmade abistamisesse mitte-tulundusühingute vormis (nt Söbralt Söbrale¹³).

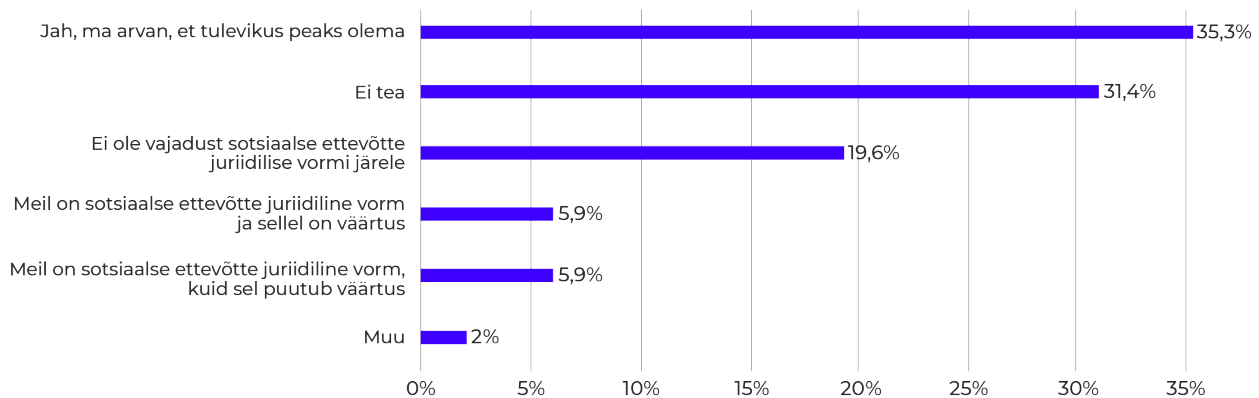
9 European Commission (2020) Social enterprises and their ecosystems in Europe. Comparative synthesis report. Authors: Carlo Borzaga, Giulia Galera, Barbara Franchini, Stefania Chiomento, Rocío Nogales and Chiara Carini. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://europa.eu/!Qq64ny>

10 Sotsiaalne finantsturg - nõudluse ja pakkumise kohtumispaik (st. tehingud investorite, vahendajate ja sotsiaalsete ettevõtete vahel); Varga, E.; Hayday, M. (2016) A Recipe Book for Social Finance. A practical guide on designing and implementing initiatives to develop social finance instruments and markets. European Commission

11 Nordic Council of ministers Office in Estonia. (2018) Discussion Paper on Social Impact Investment in the Nordic-Baltic Region. Ideas and opportunities, needs and challenges.

12 Baltic Innovation Agency (2022) Private investor readiness to invest in impact organisations in Estonia.

13 <https://sobraltsobrale.ee>

Kas teie arvates oleks kasulik Eestis rakendada eraldi sotsiaalse ettevõtte juriidilist vormi?**Joonis 6.** Sotsiaalsete ettevõtete huvi juriidilise vormi rakendamise vastu Eestis.

Võrreldes eelmise aasta uuringuga arvab tänavu vähem vastanuid (35,3%), et Eestis oleks SE juriidiline vorm vajalik (vt joonis 6). Eelmisel korral oli poolt 46%. Samas on eraldi juriidilise vormi kohta ka vähem vastanuid sel aastal ehk 19,6%. See võib tuleneda sellest, et olles valinud organisatsiooni asutamisel ühe juriidilise vormi, tullakse toime selle vormiga kaasnevate finantsmeetmete kasutamise võimalustega ning ollakse sellega kohanenud olemasolevate õiguslike võimaluste piires.

2. SOTSIAALNE ETTEVÕTLUS COVID-19 PANDEEMIA AJAL

Viimaste aastate ühiskonna- ja majanduselu on mõjutanud koroonapandeemia. Kuna sotsiaalsed ettevõtted tegutsevad peamiselt tervishoiu-, haridus- ja sotsiaalvaldkondades, siis on mõisteta, et nende olukord muutus eriti keerukaks pandeemia tingimustes. SEde sihtrühmade vajadused üha suurenesid, samas vähenesid abivajajate ja eelkõige just haavatavate sihtrühmade sissetulekud. Nende elanikkonna gruppide abistamine oli aga eriolukorra ja ühiskonna sulgemise tõttu ülimalt keeruline. Pandeemia mõjud on pikaajalised ning on viinud suurenenud vaimse tervise probleemide ja töötuseni¹⁴.

Ka tänavusele seirele vastanud tunnetasid kriisi mõjusid sarnaselt eelmise aastaga. Seega enim mõjutas koroonakriis ürituste ärajäämist ning 35% vastanutest tõdes, et SEde koostööpartneriteks olevad ettevõtted sulgesid ukseid. SEde toodete ja teenuste müügi vähenemine, mida kinnitasid 29% vastanutest, olid oluliselt teisel kohal. Kuna sel korral oli seires esindatud palju haridusvaldkonnaga seotud SEsid, siis on arusaadav, et kolmandaks enim mõju avaldas SEdele koolide ja ülikoolide sulgemine (28% vastanutest). Eelmisel aastal oli kolmandal kohal müügi vähenemine ja sellega kaasnev väljakutse oma töötajatele palka maksta. Sel korral oli see väljakutsete järjestuses viiendal kohal (17% vastanutest) (vt joonis 7). See annab võimaluse eeldada, et riigipoolsed toetused kriisi tagajärgedega toimetulekuks olid oma positiivset mõju jõudnud avaldada.

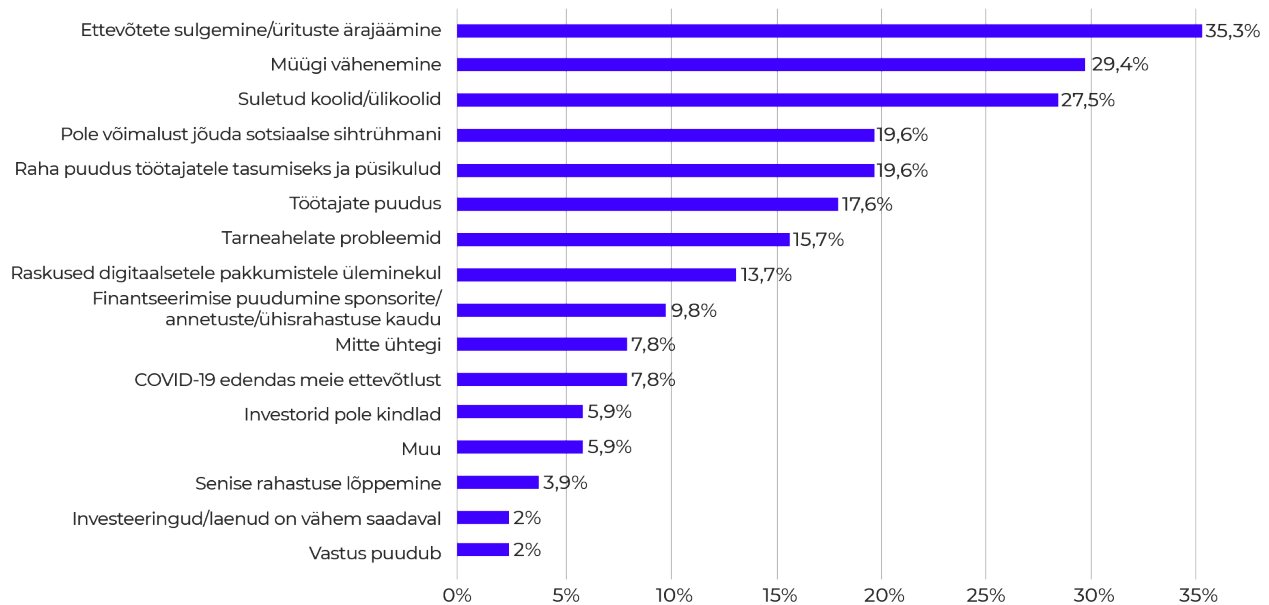
Viiruse esimese laine tagajärgede kohta tehtud Praxise uuring kinnitas, et töötasu hüvitise toel oli tegelik vaesusmäärade suurenemine keskmiselt vaid 0,3 protsendipunkti. Ilma kriisimeetmeteta oleks COVID-19 mõjul kaasnenum üle 65 000 inimese

¹⁴ Mõttekoda Praxis (2021). Puue ja pandeemia. Mõttekoda Praxis uuris, kuidas on COVID-19 kriisi-olukord mõjutanud puuetega inimesi ja andis soovitusi tulevikuks. Ülevaade lihtsas keeles. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis, kättesaadav: <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2021/01/Puue-ja-pandeemia-Lihtsas-keeles.pdf>

hõivest lahkumine ning vaesusmäära suurenemine ligi 4 protsendipunkti võrra¹⁵.

Seoses hügieeninõuete karmistumisega ning distantsihoidmise nõuetega pandeemia ajal vähenesid võimalused jõuda SEde sihtrühmadeni, mis oli väljakutsetest neljandal kohal (20% vastanutest).

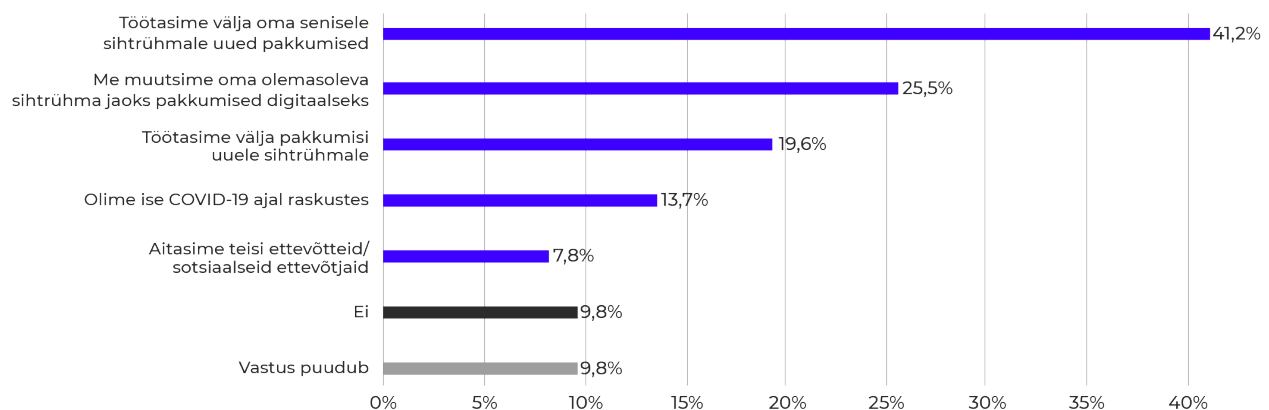
Millised katsumused teie organisatsioonil olid COVID-19 tõttu?

Joonis 7. Sotsiaalsete ettevõtete raskused Covid-19 tõttu.

Koroona pandeemiaga kaasnesid ka uued võimalused. Kriis näitas, millised organisatsioonid ja ettevõtted suudavad anda lisaväärtust ühiskonda ja seega panustada säilenõtkemasse majandusse. Pandeemia andis võimaluse ettevõtlussektori ja kodanikuühiskonna innovatiivsete ja paindlike lahenduste teostamiseks kriisiolukorras ja laiemaks tutvustamiseks avalikkuses.

Kuidas teie organisatsioon kriisile reageeris?

Joonis 8. Sotsiaalsete ettevõtete COVID-19 kriisile reageerimise viisid.

¹⁵ Koppel, K., Laurimäe, M. (2021). COVID-19 sotsiaal-majanduslik mõju: Töötukassa töötasu hüvitis 2020. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis, kättesaadav: <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2021/01/Tootukassa-tootasu-huvitis-poliitikaanaluu.pdf>

Vaatamata rahalistele raskustele ja ärimudeli muutmise keerukusele tõdesid seire vastajad, et nende organisatsioon aitas kriisi leevendada. Kriisi leevendamise viisid olid sarnased eelmise aasta seire andmetele. Kriisile reageerimiseks töötasid 41,2% organisatsioonidest oma senise sihtrühma jaoks välja uued tooted ja teenused; 25,5% organisatsiooni muutsid oma pakkumised digitaalseks ning 19,6% töötas välja ka uusi pakkumisi uutele sihtrühmadele (vt joonis 8). Sama kinnitab Eesti ettevõtete uuring, milles toodi välja, et kui pandeemia ajal investeringuid tehti, siis „ainult muutustele suunatuna, näiteks digitaalseteks lahendusteks, millega loodeti saavutada ettevõtte tõhususe ja konkurentsivõime kasvu“. Eriti kasvasid investeringud e-poodide avamisse. Osa ettevõtteid suunasid oma investeringuid ka tööjõu hoidmisele, nt erinevatesse motivatsioonipakettidesse ja uute toodete arendamisse¹⁶.

3. ÜHISKONDLIK JA KESKKONNAMÕJU

3.1 Mõju valdkonnad

ÜRO Säästva Arengu eesmärgid

ÜRO 17 säästva arengu eesmärki, mis on osa „Säästva arengu tegevuskavast aastaks 2030“ (tuntud ka kui SDG-d), on globaalseks raamistikuks majanduslike, sotsiaalsete ja keskkonnaalaste arengueesmärkide saavutamiseks. „Tegevuskava aastaks 2030“ eesmärkide elluviimiseks on vaja uuenduslikke ja senisest julgemaid lähenemisviise ja otsuseid. Pandeemia näitas, et kiired ja uuenduslikud lahendused tulevad lisaks ettevõtlusele ka kolmandast sektorist ja kodanikuühiskonnast. Seda kinnitab ka „GlobeScan SustainAbility Leaders 2021“ uuringu¹⁷ tulemus, mille kohaselt MTÜd edestavad jätkuvalt jätkusuutliku arengu prioriteetide edendamise osas teisi sektoreid ja institutsioone.

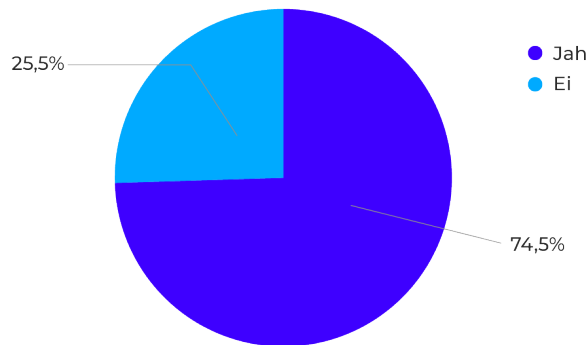

Joonis 9. ÜRO arengueesmärgid, mida Eesti sotsiaalsed ettevõtted enim järgivad.

¹⁶ RITA C-19 Majandus – COVID-19 seotud majandusmõjude ning nende pehmendamiseks mõeldud poliitikameetmete tõhususe hindamine. https://skytte.ut.ee/sites/default/files/2022-07/RITA-C-19-majandus_C19-lopparuanne.pdf Tartu Ülikool, SA Poliitikauuringute Keskus Praxis, Eesti Rakendusuuringu Keskus CentAR OÜ

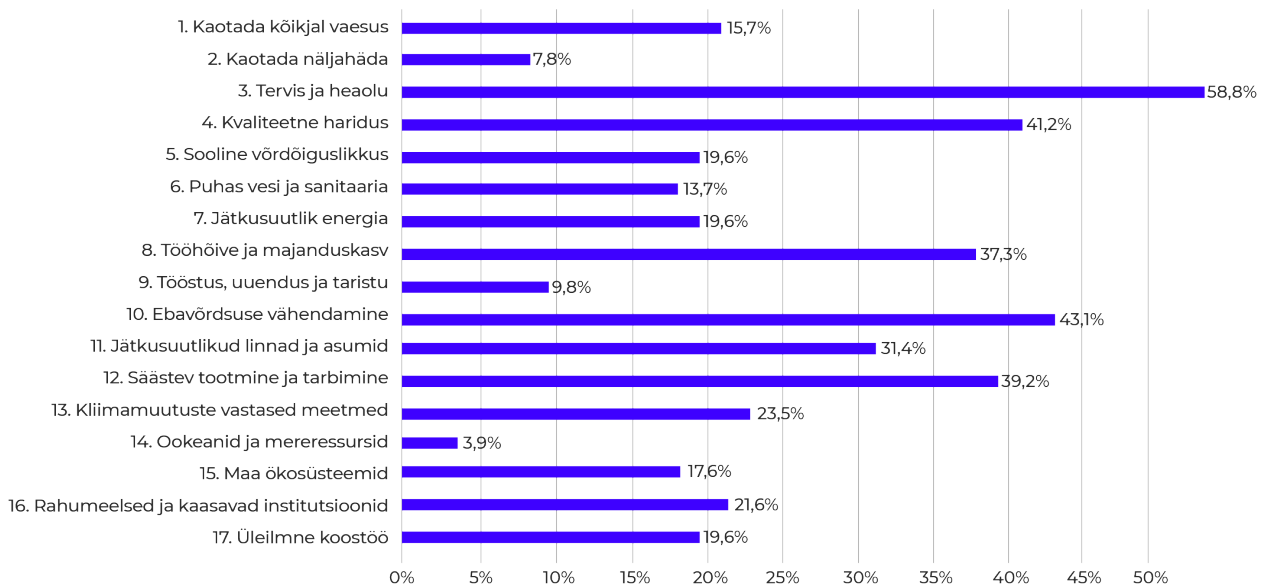
¹⁷ GlobeScan, SustainAbility (2021). The 2021 GlobeScan - SustainAbility Leaders Surveys. Available at: <https://3ng5l43rkkzc34ep72kj9asl-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2021/07/GlobeScan-SustainAbility-Leaders-Survey-2021-Report.pdf>

Kas olete teadlik ÜRO säästva arengu eesmärkidest (SDG-dest)?

Joonis 10. Sotsiaalsete ettevõtete teadlikkus ÜRO säästva arengu eesmärkidest.

Millist ühiskondlikku mõju/keskkonnamõju teie organisatsioon soovib saavutada?

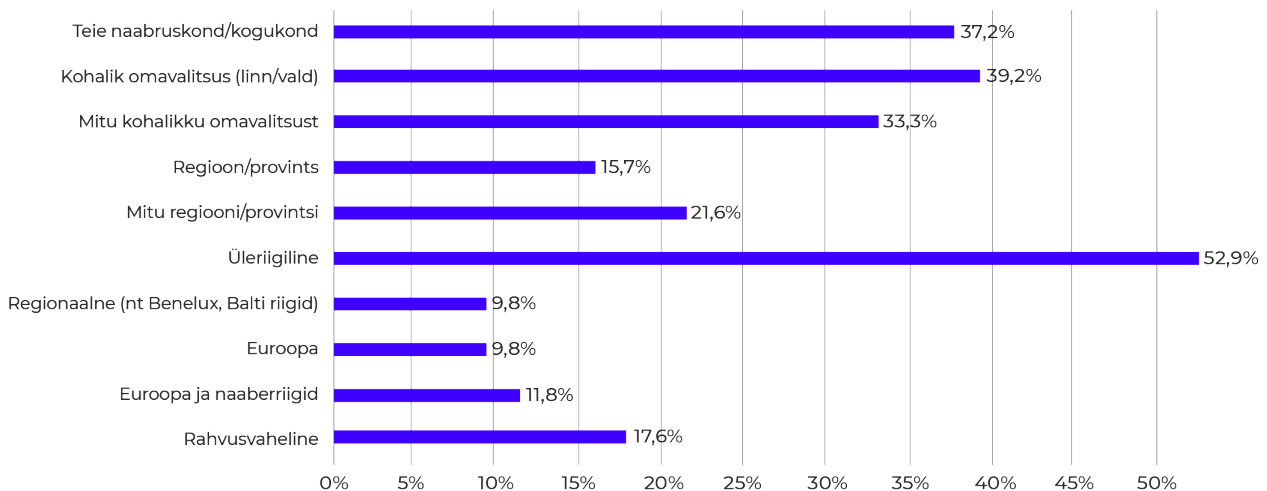
Joonis 11. ÜRO säästva arengu eesmärkide järgimine sotsiaalsetes ettevõtetes.

ÜRO säästva arengu eesmärgid on üheks paljudest mõõdikutest, millega hinnata organisatsioonide panust ühiskonnas säästvasse arengusse ning keskkonnahoidu. Säästva arengu eesmärkide jälgimise määr on seotud organisatsioonide tegevusvaldkondadega ning seega on mõisteta, et enim SEsid tegutseb eesmärgi „tervis ja heaolu“ (59%) täitmiseks, sest nad on tegevad tervishoiu- ja sotsiaalhoolekande valdkonnas. Sellele järgnevad „ebavõrdsuse vähendamine“ (43%) ja „kvaliteetne haridus“ (41%), kuna seekordsele seirele vastanud on enim tegevad hariduse ning loomemajanduse valdkondades ja seejärel „säästev tootmine ja tarbimine“ (39%) (vt joonis 9 ja 11). Samas pole veerand (25,5%) vastanutest ÜRO arengueesmärkidest teadlikud, mis viitab laiemalt mõjude mõõtmise tunduse probleemile tänaste SEde hulgas (vt joonis 10). Seetõttu üle poole seires osalenud SEdest (56,9%) oma kommunikatsioonis ÜRO arengueesmärkidele ei viita. TLÜ uuringule (2022) 91st vastanust 68% väitis järgivat ÜRO arengueesmäärke. 40% sellele uuringule vastanutest mõõdavad regulaarselt oma organisatsiooni ühiskondlikku- ning 18% keskkonnamõju. Mõlemad uuringud peegeldavad, et mõju mõõtmise valdkonnas on veel rohkelt arenguruumi.

Geograafiline ulatus

Nii nagu sotsiaalsed ettevõtted võivad tegutseda paljudes erinevates valdkondades, võivad nad lahendada ühiskondlikke probleeme erinevatel geograafilistel tasanditel. Eesti seires osalenud SED tegutsevad peamiselt üleriigiliselt (52,9%), millele järgneb ühe kohaliku omavalitsuse (39,2%) piires tegutsemine, naabruskonnas/kogukonnas ettevõtluse arendamine (37,3%) ja mitme omavalitsuse tasandil tegutsemine (33%) (vt joonis 12). Vastanutel oli võimalik valida mitu varianti. Seega oli võimalus valida, et tegutsetakse näiteks mõne kogukonna huvides ja samas ka mõne konkreetse omavalitsuse piires. Kestva arengu eesmärkide seisukohast on sotsiaalsed ettevõtted maapiirkondade arendamisel eriti olulised, sest toetavad kohaliku tasandi ettevõtlust soosivate ökosüsteemide ja säästva arengu mudelite loomist. Sotsiaalne ettevõtlus aitab maapiirkondades avastada ja kasutada kohaliku elanikkonna potentsiaali ja tagada, et lahendused vastavad kohalike inimeste konkreetsetele vajadustele¹⁸. TLÜ uuringus (2022) osalenud tegutsevad samuti enim üleriigiliselt (49%), kuid üllatav oli, et 34% tegutseb ka rahvusvaheliselt, sest sageli just kohalike probleemide lahendamisevajaduste tõttu võib eeldada pigem siseriiklikul tasandil tegutsemist.

Millisel geograafilisel tasandil tegutseb teie organisatsioon oma ühiskondlikke, keskkonnavalaste eesmärkide saavutamiseks? Palun märkige kõik sobivad.

Joonis 12. Sotsiaalsete ettevõtete tegutsemise geograafiline ulatus.

3.2 Kasusaajad

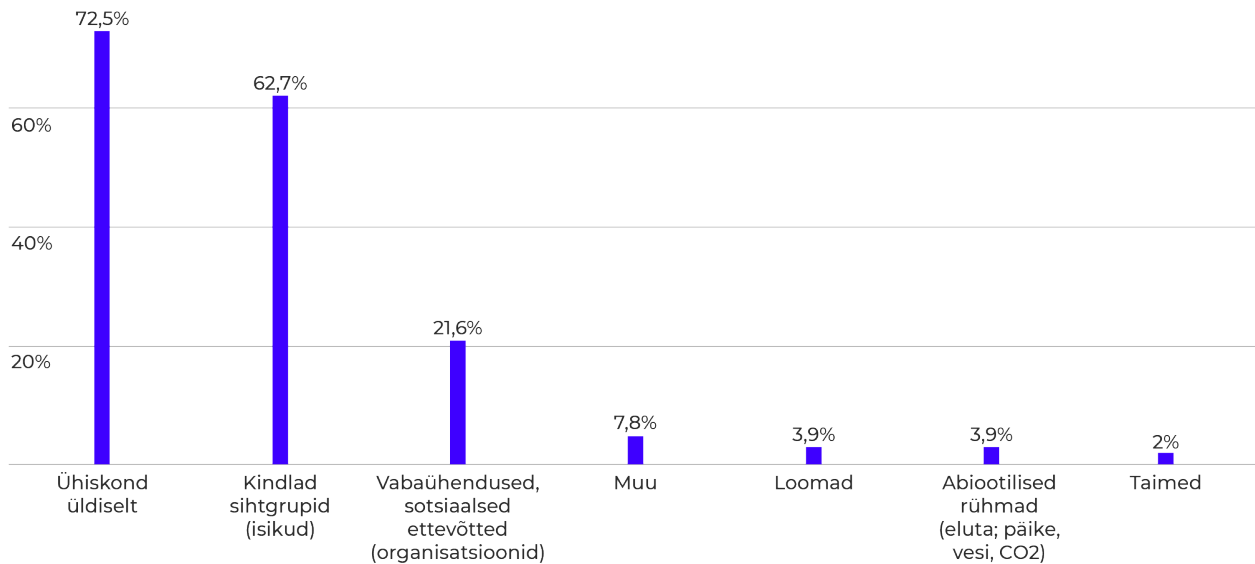
Positiivse sotsiaalse mõju saavutamine on üks sotsiaalse ettevõtluse peamistest kriteeriumitest. Termin „sotsiaalne“ ei hõlma aga kogu mõju, sest lisaks ühiskonnale avaldatavale mõjule tegeletakse ka positiivse keskkonnamõju saavutamisega.¹⁹ Kasusaajatena määratletakse seires kõiki, keda sotsiaalse ettevõtluse tegevus mõjutab ja need võivad olla erinevad maksvatest klientidest, sõltudes konkreetse SE tegevusmudeli loogikast. Seega kasusaajate määratlemine sõltub SE enda mõju hindamise mudelist. Näiteks Amanita OÜ pakub võimalusi töötamiseks ning seeläbi ka tööharjumuse kujundamiseks vähemate võimalustega ja erivajadustega inimestele, kes on nende otsesteks kasusaajateks. Samas töötamise maksavad osaliselt kinni kliendiks olevad erasektori organisatsioonid, kes nende tooteid ostavad ning ka avaliku

¹⁸ Jami, M. Y., Gökdeniz, I. (2018). Rural Development through Social Entrepreneurship. Public Administration Yearbook, 2018, 2018 (4), S. 232-242, Available at: <https://www.ejournals.eu/RAP/2018/2018-4/art/12601/>

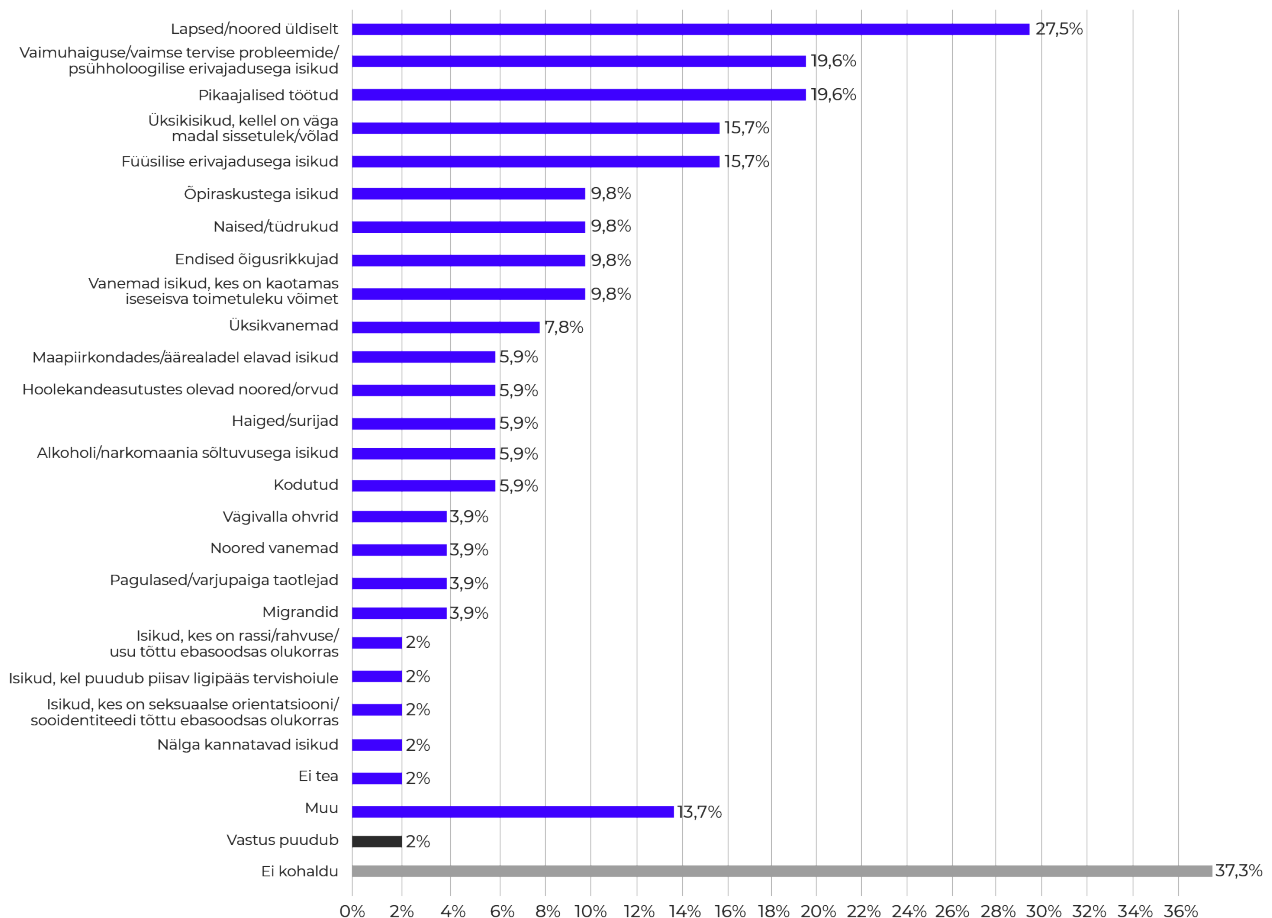
¹⁹ Mair, J. (2020). Social Entrepreneurship: Research as Disciplined Exploration. In W. W. Powell & P. Bromley (Eds.), The nonprofit sector: A research handbook (Vol. 3, pp. 333-357). Stanford University Press: Stanford.

sektori organisatsioonid, kes toetusprogrammide kaudu erivajadustega inimeste tööhõivet toetavad.²⁰ Enamik Eesti seires osalenutest pidas ühiskonda laiemalt nende poolt enim mõjutatud grupiks (72,5%), seejärel oma konkreetseid sihtgruppe (62,7%) ning teisi SESid ja vabaühendusi (21,6%) (vt joonis 13). Kasusaajad olid samad ka eelmise aasta seires. TLÜ uuringule (2022) vastanutest 77% pidas ühiskonda üldiselt oma peamiseks kasusaajaks ning 57% pidas selleks konkreetseid sihtrühmi.

Kes on teie organisatsiooni tegevusest kasusaajaid? Palun märkige kõik sobivad.

Joonis 13. Sotsiaalsete ettevõtete tegevusest kasusaajad.

Milliste sihtrühmade või üksikisikute jaoks pakute teenuseid? Palun märkige sobivad.**Joonis 14.** Sotsiaalsete ettevõtete sihtrühmad.

Kui vaadata, milliseid sihtrühmi SED ise peavad nendeks, kellele enim mõju avaldatakse, siis on need samuti otseselt seotud SEde peamiste tegevusvaldkondadega. Seega SED peavad kasusaajateks lapsi ja noori (27,5%); vaimse tervise probleemidega isikuid (19,6%) kui ka pikaajalisi töötuid (19,6%), millele järgnevad madala sissetulekuga isikud, õpiraskustega isikud ning teised haavatavad sihtrühmad (vt joonis 14).

Kaasamine

Sotsiaalsete ettevõtete eesmärgiks on parandada oma kasusaajate olukorda erinevate meetoditega, näiteks tehes uus toode või teenus sihtrühmale kättesaadavaks (nt MTÜ Edumus); andes oma sihtrühmale võimalus töötada oma organisatsioonis (nt MTÜ Kuusalu Hoolela); ja/või tulu teenimisega kolmandatelt osapooltelt, et siis teha need tulud kättesaadavaks oma sihtrühmadele (nt Sõbralt Sõbrale). Edumuse veebikool pakub keskkoolinoortele distantsõppes põnevaid ja praktilisi valikainete kursuseid, mida õpetavad oma ala professionaalid²¹. MTÜ Kuusalu Hoolela toetab psüühiliste erivajadustega inimeste iseseisvat toimetulekut ja erivajadusega inimesed pakuvad pesumaja teenust, peavad aiandit ja teevad heakorratöid²². Sageli kombineeritakse erinevaid strateegiaid. Sõbralt Sõbrale koondab oma brändi alla 19 taaskasutuskauplust, Sõbralt Sõbrale Nõustamiskeskust ja Hoolime Koos projekte laste ja perede toetuseks²³.

21 www.edumus.org

22 www.kuusaluhoolela.ee

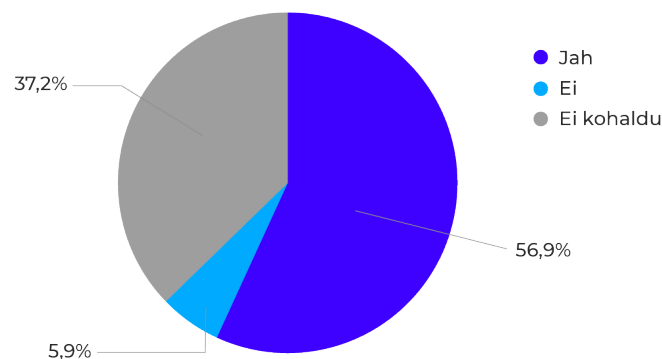
23 www.sobraltsobrale.ee

Sotsiaalse ettevõtluse kasusaajad on sageli sotsiaalselt ebasoodsas olukorras inimesed, kellel endal ei pruugi olla rahalisi vahendeid pakutavate toodete ja teenuste eest turuhinna maksmiseks. Uuenduslike pakkumiste ja hübriidsete rahastusmudelite abil loovad sotsiaalsed ettevõtted nendele inimestele lisaväärtust, kellele tavaettevõtte ei pea teenuste pakkumist kasumit tootvaks.

Sotsiaalsete ettevõtete kriteeriumiks on oma kasusaajate kaasamine ja seda siis töötajate või klientide osalus nii toodete/teenuste tootmisel, tarbimisel kui organisatsioonide juhtimisprotsessides.

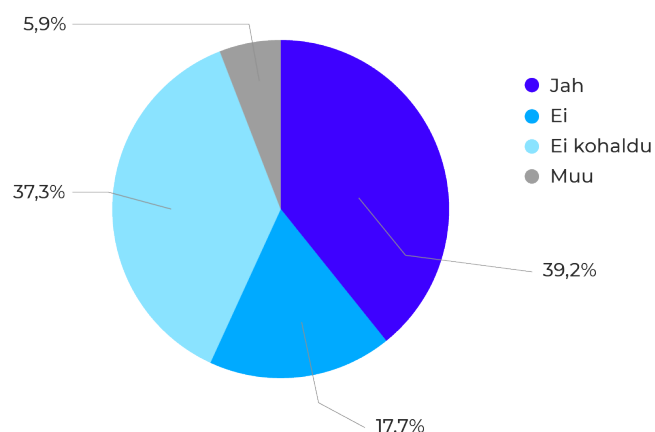
Seires osalenud SEdest 56,9% puhul on kasusaajad ise toodete ja teenuste tarbijateks (nt MTÜ Uuskasutuskeskus²⁴) (vt joonis 15). MTÜ Uuskasutuskeskus kogub taaskasutatavaid asju ning heategevuspartnerite abiga toimetab need abivajajateni või müüb soodsalt oma poodides. 39,2% vastanutest kaasab oma kasusaajaid ettevõtte toodete ja teenuste pakkumisse (nt Kuusalu Hoolela erivajadustega kliendid/töötajad kasvatavad köögivilja, pakuvad pesumaja teenust) (vt joonis 16).

Kas teie kasusaajad tarbivad teie tooteid/teenuseid?

Joonis 15. Kasusaajate kaasatus oma toodete/teenuste tarbimisse.

Kas kaasate kasusaajaid oma toodete/teenuste protsessidesse?

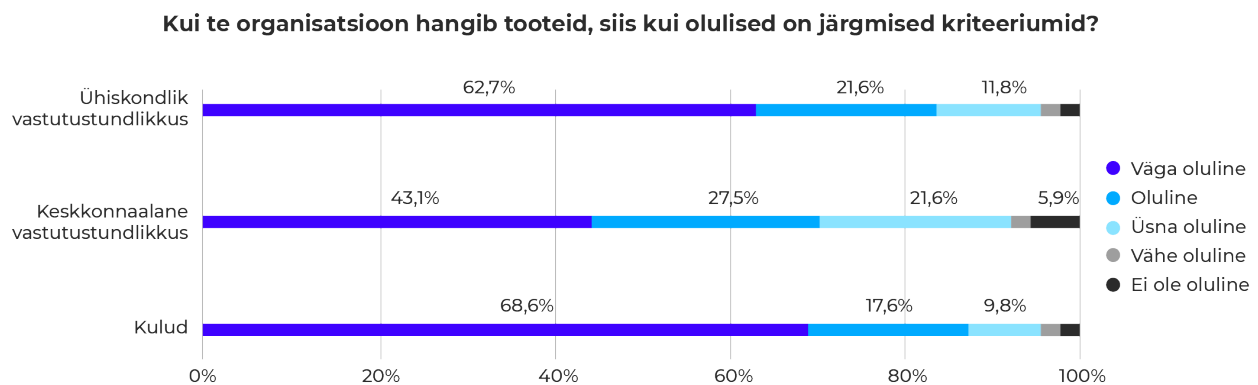
Joonis 16. Kasusaajate kaasatus toodete ja/või teenuste protsessidesse.

Eelmise seire järgi panustasid 88% ettevõtete kasusaajad oma toodete/teenuste tarbimisse ning 63% ka teenuste ja toodete loomisesse. Seega on näha, et Eesti SED järgivad sotsiaalse ettevõtte peamisi kriteeriume ja rakendavad oma tegevustes ka ise neid, keda nad abistavad.

3.3 Hanked

Hangete teema on oluline sotsiaalse ettevõtluse kontekstis, sest hangete kaudu on võimalik suunata ja mõjutada turgu. Sotsiaalselt vastutustundlike hangete abil saab avalik sektor kasutada oma ostujõudu majandusliku hoovana, et rõhutada vastutustundlikkuse olulisust ettevõtjate hulgas, kuid avalik sektor saab olla ka ise suunanäitajaks jätkusuutliku ja sotsiaalse ostmise osas. Hankijatele on Eestis loodud õiguslikud alused keskkonnahoidlike, jätkusuutlike, ringhangete ja innovaatiliste hangete kasutamiseks, kuid Eestis ei ole nende rakendamine juurdunud. Sotsiaalselt vastutustundlike riigihangete osas saab avalik sektor eelistada haavatavate ühiskonnagruppide pakutavaid tooteid ja teenuseid, olles seeläbi nii nõudluse tekitajaks ning eeskuju näitajaks kui ka võimaluste pakkujaks haavatavatele sihtrühmadele. Väheste praktika ja teadlikkuse tõttu ei ole taolisi hankeid Eestis laialdaselt läbi viidud. 2020. aastal on sotsiaalselt vastutustundlike riigihankeid läbi viinud üksikud asutused, näiteks Eesti Töötukassa ja Riigi Tugiteenuste Keskus²⁵.

Tarbijad kaaluvad üha enam oma igapäevaste ostude puhul toodetega kaasnevaid sotsiaalseid ja ökoloogilisi aspekte. Seetõttu on ka traditsioonilised ettevõtted üha enam huvi tundmas positiivse sotsiaalse- ja keskkonnamõju vastu, mida arvestatakse ka oma tarneaheelates. See võimaldab tarbijatele paremini näidata, et ollakse sotsiaalselt vastutustundlikud²⁶.

Joonis 17. Sotsiaalsete ettevõtete toodete ja teenuste hankimise põhimõtted.

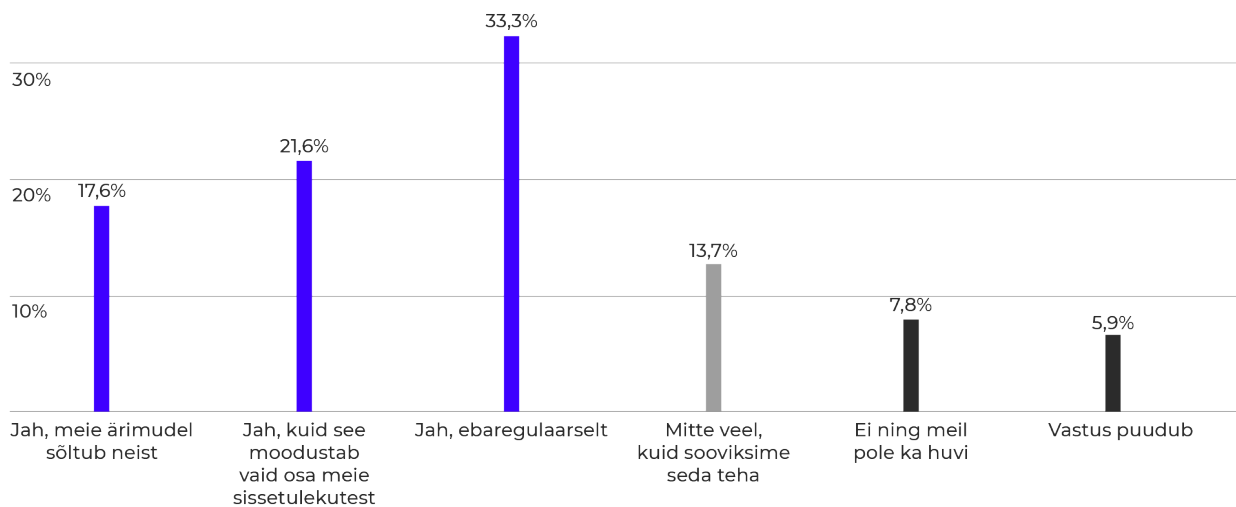
Eestis alustati 2020. aastal riigihankeid kogumaksumusega 3,87 miljardi euro eest ja see moodustas 14% Eesti SKPst²⁷ ning seega on avalike hangete roll majanduses väga suur.

Seires uuriti SEde endi põhimõtteid oma toodete ja teenuste hankimisel ning selles seires oli esikohal hind (68,6%), ühiskondlikku vastutust pidas väga oluliseks 62,7% ning keskkonnamõju pidas väga oluliseks 43,1% (vt joonis 17). Võrreldes eelmise aasta seirega, on hinna olulisus (58%) tõusnud kõrgemale ühiskondliku vastutustundlikkuse (63%) põhimõttest. Pigem ei ole nende tulemuste puhul tegemist teadmatusega valikute tegemisel, vaid see näitab ressursside piiratust SEdes ning üha halvenenud üldist majanduslikku olukorda.

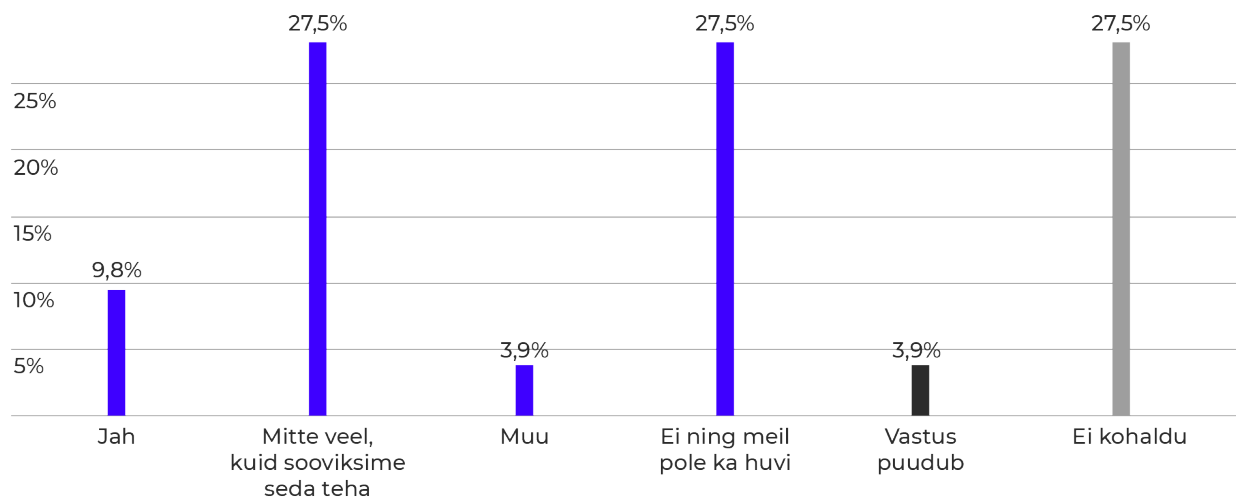
25 Riigihangete valdkonna 2020. aasta ülevaade. Rahandusministeerium. 2021

26 ElAlfy, A., Darwish, K. M., Weber, O. (2020). "Corporations and sustainable development goals communication on social media: Corporate social responsibility or just another buzzword?" Sustainable Development. Vol. 28 Issue 5, p. 1418-1430.

27 Rahandusministeerium. Riigihangete valdkonna 2020. aasta ülevaade. www.fin.ee

Kas müüte tooteid ja teenuseid teistele ettevõtetele (nt väikese ja keskmise suurusega ettevõtted)?**Joonis 18.** Sotsiaalsete ettevõtete müük tavaettevõtetele.

Koostööpartnerite kohta käivad vastused annavad ülevaate sellest, kui mitmekesised on SEde äripartnerid ja seega tulu teenimise võimalused. 21,6% SEdest müüb regulaarselt oma tooteid ja teenuseid teistele tavaettevõtetele, kuid 33,3% puhul on see pigem juhuslikumat laadi müük ning 17,6% ellujäämine on taolisest müügist sõltuv. 13,7% organisatsioonidest, kes täna veel teistele ettevõtetele oma teenuseid/tooteid ei müü, oleks siiski huvitatud koostööst väikese- ja keskmise suurusega organisatsioonidega (vt joonis 18).

Kas müüte tooteid/teenuseid rahvusvahelistele korporatsioonidele?**Joonis 19.** Sotsiaalsete ettevõtete müük korporatsioonidele.

Ainult nendelt ettevõtetelt, kes müüvad tooteid ja teenuseid, küsiti nende müügi kohta rahvusvahelistele organisatsioonidele. 9,8% organisatsioonidest on vastav kogemus olemas. Nendest, kes täna teenuseid rahvusvahelistele korporatsioonidele ei müü, on 27,5% organisatsioonidest sellest tulevikus huvitatud ja sama palju ei ole ka taolisest müügist ja koostööst huvitatud (vt joonis 19). Kuna SED tegutsevad enamasti kohalikul ja kogukondlikul tasandil, siis neil puuduvad sageli tooted/teenused, mida laialdaselt

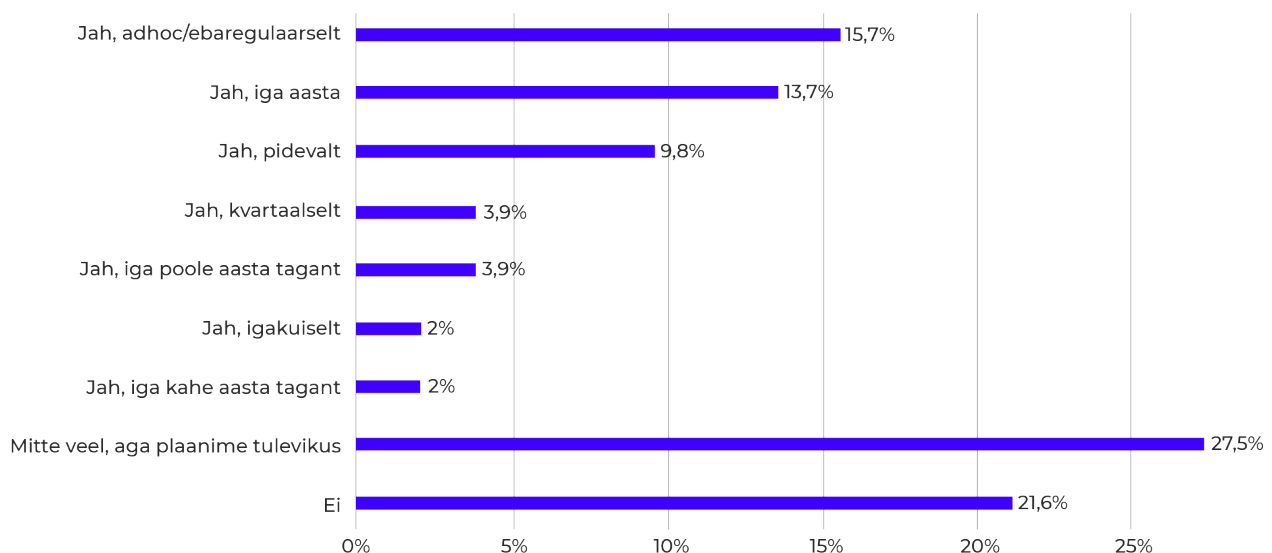
skaleerida. Samas need SEd, kes juba tegutsevad rahvusvahelisel tasandil, omavad ka ambitsioonikamaid müügihuve. Taolist müügikogemust suurkorporatsioonidega omavad SEd soovivad koostööd ka tulevikus jätkata.

4. MÕJU MÕÕTMINE

Sotsiaalse mõju mõõtmine, analüüs ja dokumenteerimine on olulisel kohal sotsiaalsete ettevõtete juhtimises. Mõju mõõtmine on üks juhtimise tööriistadest ning aitab organisatsioonis kinnistada ühist missiooni ning takistada võimalikku kõrvalekallet väärtustest. SEde kommunikatsioonis on oluline roll mõjust ülevaate andmisel. Põlvkonniti on tarbimisharjumused ja väärtused muutunud ning nn Z-põlvkond (sündinud 1995–2010) huvitub ettevõtete väärtusbaasist ja eetilisusest^{28, 29}. Seega on ettevõtetele üha olulisem anda aru oma sotsiaalsest- ja keskkonnamõjust nii klientidele, annetajatele kui ka teistele sidusrühmadele.

Seires osalenud SEdest vaid 9,8% mõõdab oma mõju pidevalt ning 25,5% mõõdab mõju mõningase regulaarsusega, kuid 27,5% ei tee seda üldse (vt joonis 20). Mõjude mõõtmise puhul on olulisel kohal ka organisatsiooni vanus. TLÜ uuring (2022) illustreeris mõjude mõõtmise seost organisatsiooni vanusega. Alustavast etapist hilisesse kasvuetappi jõudes kahanes käibe olulisus 15,9%-lt 14,2%-ni ning positiivse sotsiaalse mõju oma suurenemine 19%-lt 21,1%-ni. Seega ei ole muutused suured, kuid on siiski olemas. See kinnitab, et alustava ettevõtte esmane eesmärk on keskenduda finantsidele ning ettevõtte arenedes ja kasvades on võimalik mõelda ka laiemale mõjule. Kui SE on varajases kasvuetaapis, siis pööratakse ressursimahukale mõõtmistegevusele vähem tähelepanu kui hilises kasvuetaapis olevas SEs.

Kas mõõdate regulaarselt oma ühiskondlikku mõju/keskkonnamõju?

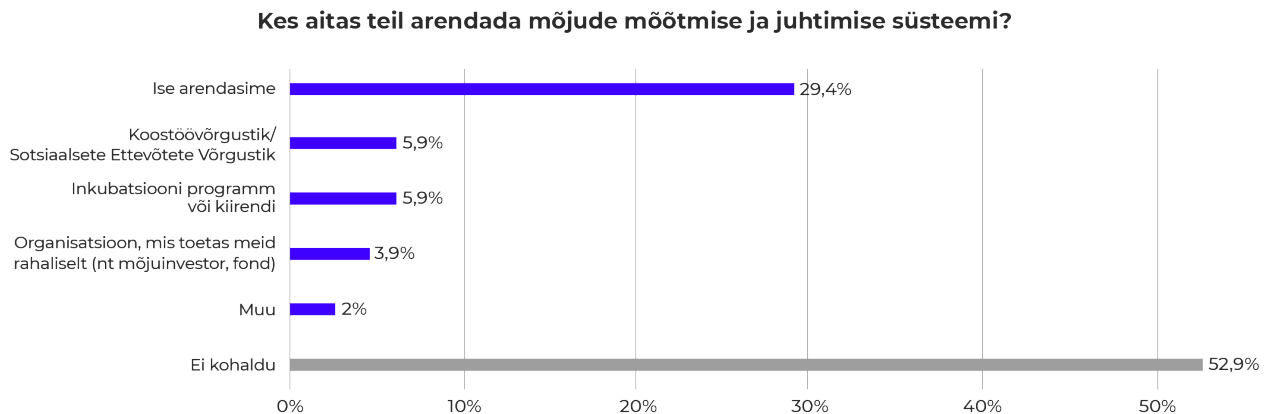

Joonis 20. Sotsiaalsete ettevõtete ühiskondliku- ja keskkonnamõju mõõtmise sagedus.

28 Gomez, K., Mawhinney, T., Betts, K. "Welcome to Generation Z". <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/consumer-business/welcome-to-gen-z.pdf>

29 Tracy, F., Hoefel, F. (2018). "True Gen: Generation Z and its implications for companies". <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/consumer-business/welcome-to-gen-z.pdf>

Kuna mõjude mõõtmise analüüsid on ressursimahukad nii ajaliselt kui finantsiliselt, siis tegeletakse mõju mõõtmisega varajases faasis harva ning mõju analüüsitakse peamiselt hilisemas- ja kasvufaasis, kui selle järele tunnetatakse rohkem survet kas klientide või koostööpartnerite poolt. Nendest SEdest, kes mõju mingil määral mõõdavad (vt joonis 21), on selle süsteemi ise arendanud (29,4%). Sageli õpitakse neid tööriistu tundma kiirendis (5,9%) või eestkoste organisatsiooni abiga (5,9%). Algatus mõju mõõtmiseks ja abi võib tulla ka investori/rahastaja poolt (3,9%). Kuna mõju mõõtmiseks ei ole universaalseid standardeid SEde jaoks loodud, siis sageli töötavadki SEd need välja oma spetsiifikat arvestades kas ise, ülikoolide või eestkoste organisatsioonide abiga.

Joonis 21. Allikad mõjude mõõtmise ja juhtimissüsteemi arendamiseks.

Võrdlemaks Eesti olukorda teiste Euroopa riikide omaga, uuriti seires ka kasutatavate märgiste kohta. Eestis puudub sotsiaalsetele ettevõtetele mõeldud märgis või sertifikaat, mis tunnustaks, et mõju on kindlal viisil mõõdetud. Nii Euroopa Liidus kui ka Eestis on keskkonnahoidlikkuse valdkonnas kasutusel öko- ja mahemärgised.³⁰ Näiteks ELi ökomärgis Lilleke antakse oma tootegrupis kõige keskkonnasõbralikumatele toodetele selle kogu eluringi vältel³¹. Näiteks Suurbritannias³², Kanadas³³ ja USAs³⁴ on kasutusel *Buy Social* tähis, mille järgi leida sotsiaalsete ettevõtete tooteid. Kui ettevõtte ei tegutse otseselt põllumajanduse või toidutootmise valdkonnades, siis Eestis sobivat sertifikaati pole ning seega on mõistetav, et Eesti seires osalenud ettevõtetest enamik ei kasuta ühtegi märgist positiivse sotsiaalse- või keskkonnamõju näitamiseks. Vaatamata märgise puudumisele on sotsiaalse- ja keskkonnamõju näitamine hea tööriist, millega veenda erinevaid osapooli, et SE tegutseb ühiskonna hüvanguks ja selgitada, kuidas seda tehakse.

30 <https://ringmajandus.envir.ee/et/okomargis>

31 <https://envir.ee/et/el-okomargise-kampaania#tuntumad-komrgised>

32 <https://www.socialenterprise.org.uk/campaigns/buy-social/>

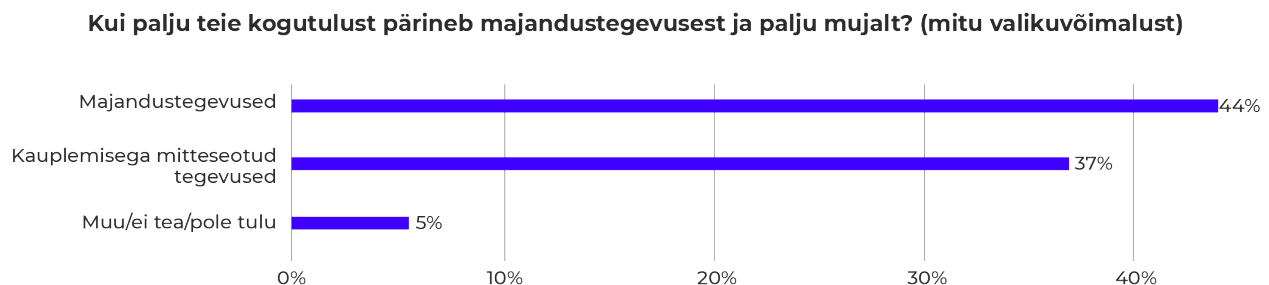
33 <https://www.buysocialcanada.com>

34 <https://www.buysocialusa.org>

5. TURG, TULU JA RAHASTAMINE

5.1 Tulud majandustegevusest vs. mitte-majandustegevusest

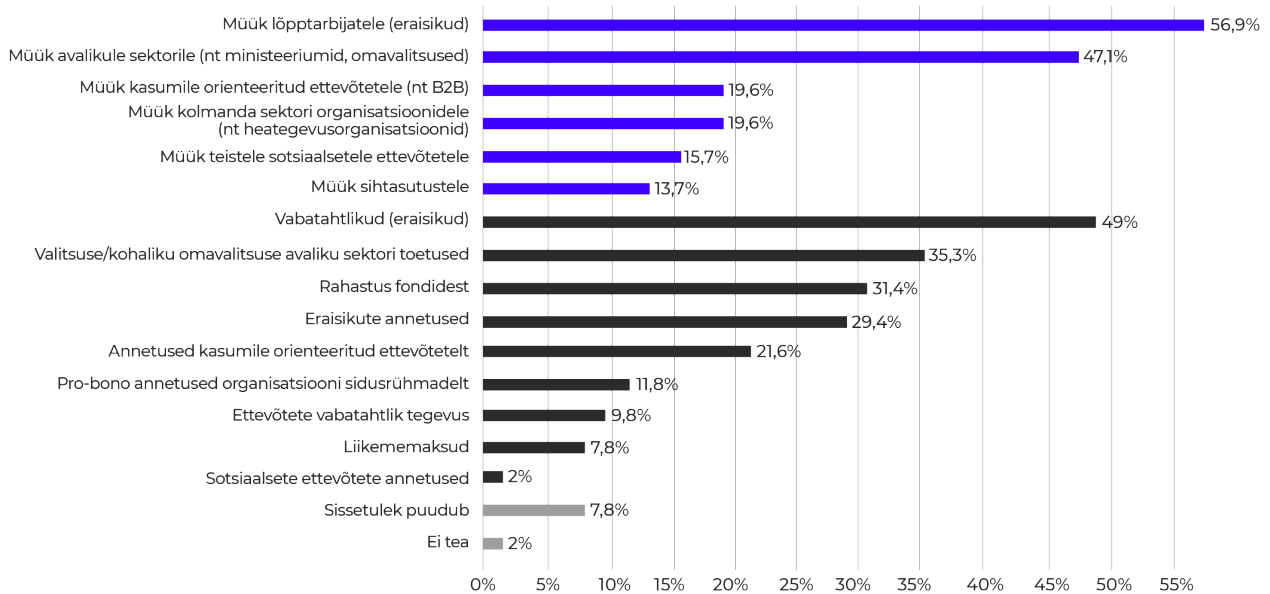
Eesti sotsiaalsete ettevõtete tuluallikad sõltuvad nende juriidilisest vormist. Kui tooteid ja teenuseid on võimalik müüa nii mittetulundusühingute kui osaühingute vormis, siis toetuste hankimine ja investeringute kaasamine on seotud organisatsiooni vormiga.³⁵ Sageli koosnevad sotsiaalsete ettevõtete tuluallikad nii toodete kui teenuste müügist, aga ka annetustest ja toetustest. Kuigi seires osalenud SED on nii MTÜ kui OÜ vormis, siis selgub, et 44 vastanut 51-st saavad peamiselt tulu majandustegevusest ja 37 mitte-majandustegevusest (vt joonis 22). Siin näitab vastanute arv, kui mitu SED saab tulu ühel või teisel viisil, kuid lisaks võivad nad saada tulu mõlemast allikast korraga. 51 vastanu hulgast saab keskmiselt 67,6% tulusid majandustegevusest ning vastavalt 32,4% mitte-majandustegevusest, mis kinnitab seda, et toetustel on siiski SEde elutsükli ja arengu juures suur roll.

Joonis 22. Sotsiaalsete ettevõtete tulud majandustegevuse ja mitte-majandustegevuse lõikes.

Enamik seires osalenute majandustegevusest saadakse müügist lõpptarbijatele (56,9%) ning avaliku sektori organisatsioonidele (47,1%); seejärel teistele traditsioonilistele ettevõtetele ja kolmanda sektori organisatsioonidele (19,6%) (vt joonis 23). Eelmises seires oli müük avaliku sektori organisatsioonidele 63% ning lõpptarbijatele 46%, mis on seletatav eriolukorraga, kus müük üksikisikutele oli ilma digikanaliteta raskendatud. Tulusid mitte-majandustegevusest saadakse mitmel viisil: vabatahtliku töö panusena (49%); avaliku sektori toetustest (35,3%); erinevate fondide toetustest (31,4%) ja eraisikute annetustest (29,4%). Tuluallikate variatiivsus peegeldab Eesti sotsiaalsete ettevõtete erinevat juriidilist vormi ning tegevuste paljusust finantsilise jätkusuutlikkuse nimel.

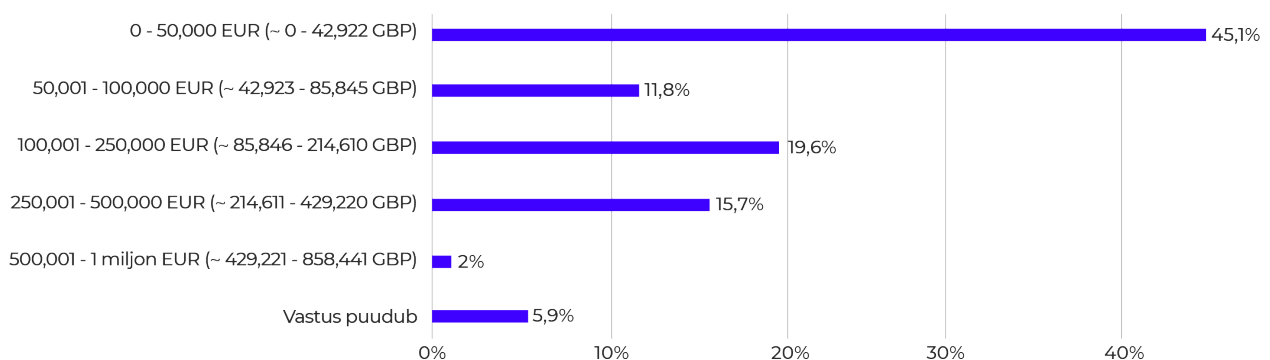
³⁵ European Commission (2019) *Social enterprises and their ecosystems in Europe. Updated country report: Estonia*. Author: Katri-Liis Reimann. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at <https://europa.eu/!Qq64ny>

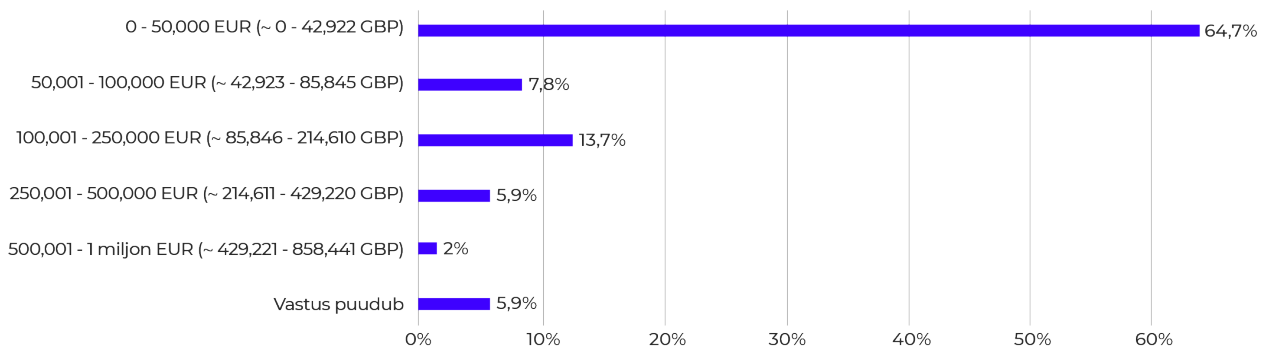
Millised on te organisatsiooni peamised sissetulekuallikad? (mitu valikuvõimalust)**Joonis 23.** Sotsiaalsete ettevõtete peamiste sissetulekuallikate päritolu.**5.2 Tulud, kasum ja finantsplaneerimine**

SE seire toimumise aeg oli tugevalt mõjutatud Covid-19 pandeemia tagajärgedest, mis mõjutasid finantsilist olukorda sotsiaalsetes ettevõtetes.

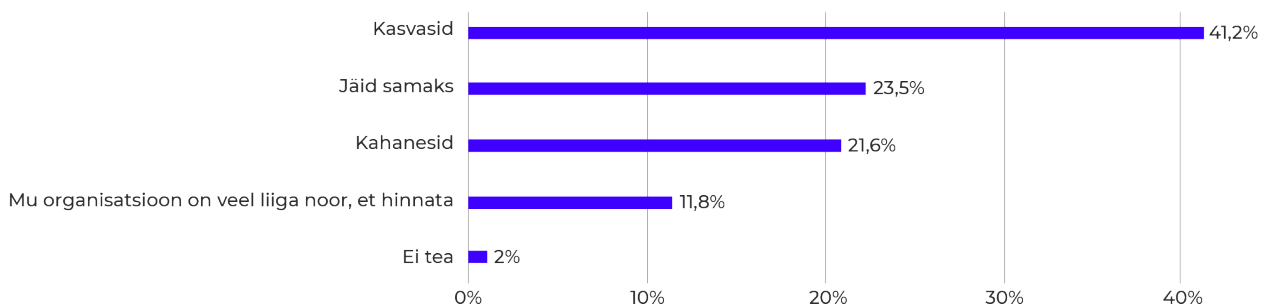
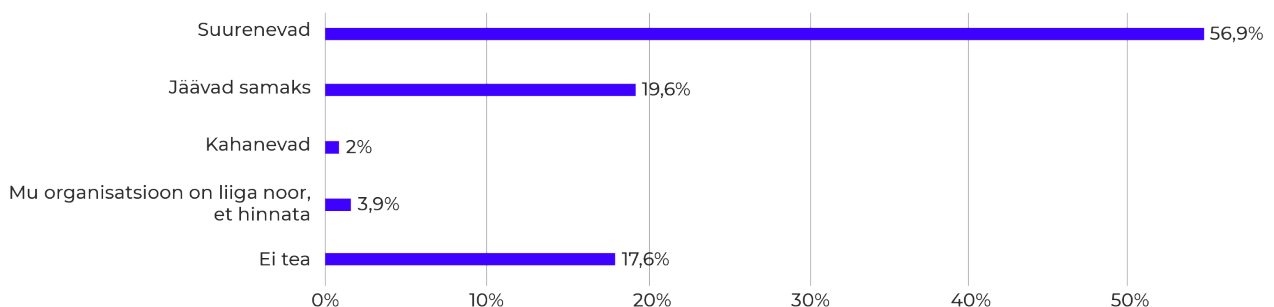
Tulud

Kuna sotsiaalsete ettevõtete tuluallikad on enamasti väga mitmekesised, siis küsiti seires ka kogutulude kohta. Eelmisel seire perioodil oli ülekaalus mitte-majandustegevusest saadud tulu, mistõttu võib eeldada, et pandeemia perioodil saadi toetusi või annetusi. Seires osalenutest napilt ligi pooled (45,1%) teenisid oma toodete ja teenuste müügi ning toetuste abil kuni 50 000 eurot tulu eelmise aasta jooksul. 11,8% teenis kuni 100 000 eurot; 19,6% teenis kuni 250 000 eurot and 15,7% kuni pool miljonit eurot tulu. Üks ettevõtte märkis tulude suuruseks kuni miljon eurot (vt joonis 24).

Millised on teie viimase 12 kuu kogutulud, sh tulu majandustegevusest (müüdud tooted, teenused) ja kauplemisega mitteseotud tulud (annetused ja toetused)?**Joonis 24.** Sotsiaalsete ettevõtete viimase 12 kuu kogutulud.

Millised oli tulud viimase 12 kuu jooksul v.a kauplemisega mitte-seotud tulud (grandid ja toetused)?**Joonis 25.** Sotsiaalsete ettevõtete viimase 12 kuu tulud müügist.

Vaatamata pandeemia mõjule õnnestus SEdel oma tooteid ja teenuseid müüa (vt joonis 25), mida näitab asjaolu, et 33 organisatsiooni 51-st (64,7%), kes märkisid müügiks kuni 50 000 eurot, said selle ettevõtlusest, mitte toetustest. Madalad tulude määrad on seletatavad lisaks pandeemia seires osalenud SEde noorusega. Ka teiste tulude vahemike puhul oli suurem osakaal müügist saadud tulul. Näiteks 13,7% SE-dest teenis kuni 250 000 eurot müügist.

Võrreldes eelmise 12 kuuga, siis kas te organisatsiooni tulud kasvasid, kahanesid või jäid samaks?**Joonis 26.** Sotsiaalsete ettevõtete majanduslik seis viimase 12 kuu jooksul.**Kuidas prognoosite, kas järgmise 12 kuu jooksul tulud kasvavad, kahanevad või jäävad samaks?****Joonis 27.** Sotsiaalsete ettevõtete ootused tuludele järgmise 12 kuu ulatuses.

Viimase 12 kuu ülevaade sisaldas pandeemia tagajärgi, kuid vaatamata sellele tõdes 41,2% organisatsioonidest, et nende tulud olid suurenenud; 19,6%-l jäid need samaks ning 21,6%-l olid vähenenud. Kuna tegemist oli hiljuti asutatud organisatsioonidega, siis 11,8% ei osanud eelmist perioodi hinnata (vt joonis 26). See tulemus on sarnane TLÜ

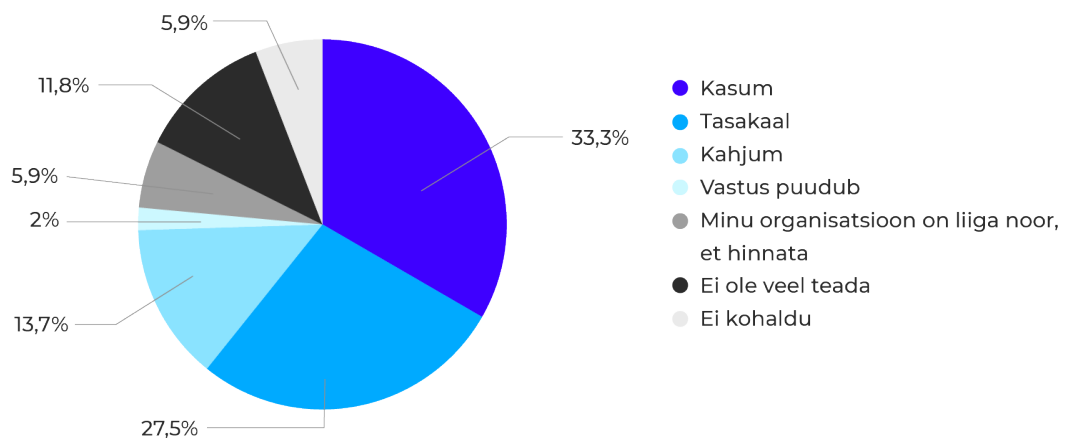
uuringule (2022), kus 41%-l vastanutest tulud suurenesid; 37%-l jäid samaks ning 22%-l vähenesid.

Analüüsimaks tuleviku väljavaateid küsiti sotsiaalsetelt ettevõtetelt ootusi oma arengu ja tulude kohta järgmise 12 kuu jooksul. Seires osalenud SEd olid sarnaselt eelmise aasta seirele optimistlikud tuleviku suhtes ning vaatamata COVID-19 kriisile märkis 56,9%, et ootab tulude suurenemist ja 19,6% arvas, et tulud jäävad samaks. Teadmatust väljendas 17,6% (vt joonis 27). Võrreldes eelmise seirega, kus tulude langemist kartis 17%, pakkus vaid üks SE, et tulud vähenevad. Sarnane tulemus oli ka tulude suurenemise osas TLÜ uuringuga (2022), kus seda eeldas 57%. Samas oldi üldiselt pessimistlikumad, sest 32% arvas, et tulu jääb samaks ning 11% prognoosis vähenemist.

Kasum

Sotsiaalsed ettevõtted erinevad selle poolest tavapärastest ettevõtetest, et kasum ei ole nende organisatsiooni peamine eesmärk. Nende jaoks on tähtis saavutada eesmärgiks seatud positiivset ühiskondlikku- ja/või keskkonnamõju ning teenida rahalisi vahendeid sellega seonduvate tegevuste katmiseks. Kuna mittetulundusühingud kasumit teenida ei saa, siis Eesti kontekstis saab MTÜna registreeritud organisatsioonide puhul rääkida vaid tulust. Seega tulu ja kasumit käsitletakse SEde puhul kui vahendit tulevikus suurema mõju loomiseks, investeerides tagasi ettevõtte eesmärkide täitmisel ja selle kaudu mõjusse. Seires osalenud SEdest 33,3% teenis viimase 12 kuu jooksul kasumit; 27,5% tulid ots-otsaga kokku ning 13,7% jäid kahjumisse (vt joonis 28).

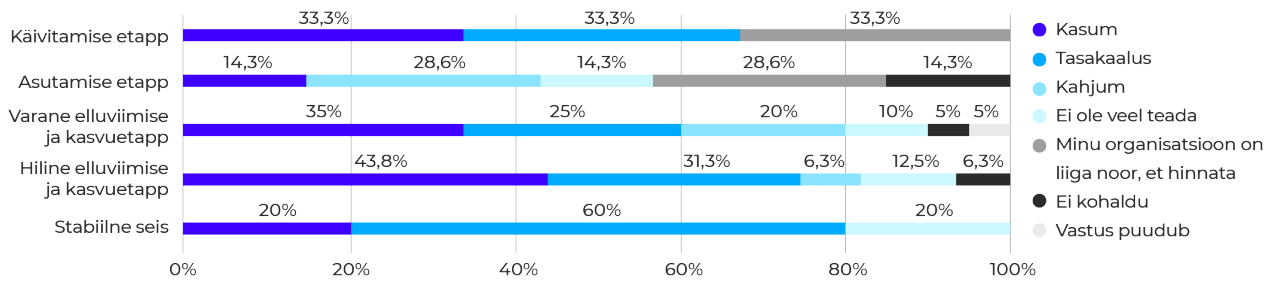
Kas möödunud 12 kuul teenisite kasumit, kahjumit või jäid tulud ja kulud tasakaalu?

Joonis 28. Sotsiaalsete ettevõtete majanduslik seis viimase 12 kuu jooksul.

Võrreldes eelmise seirega, on tulemused paremad, mis on selgitatav ka riiklike toetustega pandeemiaga toimetulekuks. Seires uuriti sotsiaalsete ettevõtete kasumi ja kahjumi kohta arenguetaappide lõikes (vt joonis 29). Seires osalenud SEd on valdavalt hiljuti asutatud ning suuremad kasumi teenimise võimalused on organisatsioonidel hilisemas arenguetaapis. Alustamise etapis enamasti kasumit veel ei teenita. Seda näitab ka küsitletud organisatsioonide tulemus, kus 63% hilises ja stabiilses arenguetaapis olevatest organisatsioonidest jäid kasumisse või tulid ots otsaga kokku. Kahjumid olid suurimad alustavas etapis (28,6%) ning varases käivitus- ja kasvufaasis olijatel (20%). Sama kinnitas ka TLÜ uuring (2022), kus algajad ettevõtted raporteerisid peamiselt kahjumit ja juba end sissetöötanud ettevõtted kasumit. Kõigist vastajatest jäid kasumisse 20%; ots otsaga tulid kokku 19%; 16% jäid kahjumisse ning 45% märkis, et tegemist on mitte kasumit taotleva organisatsiooniga.

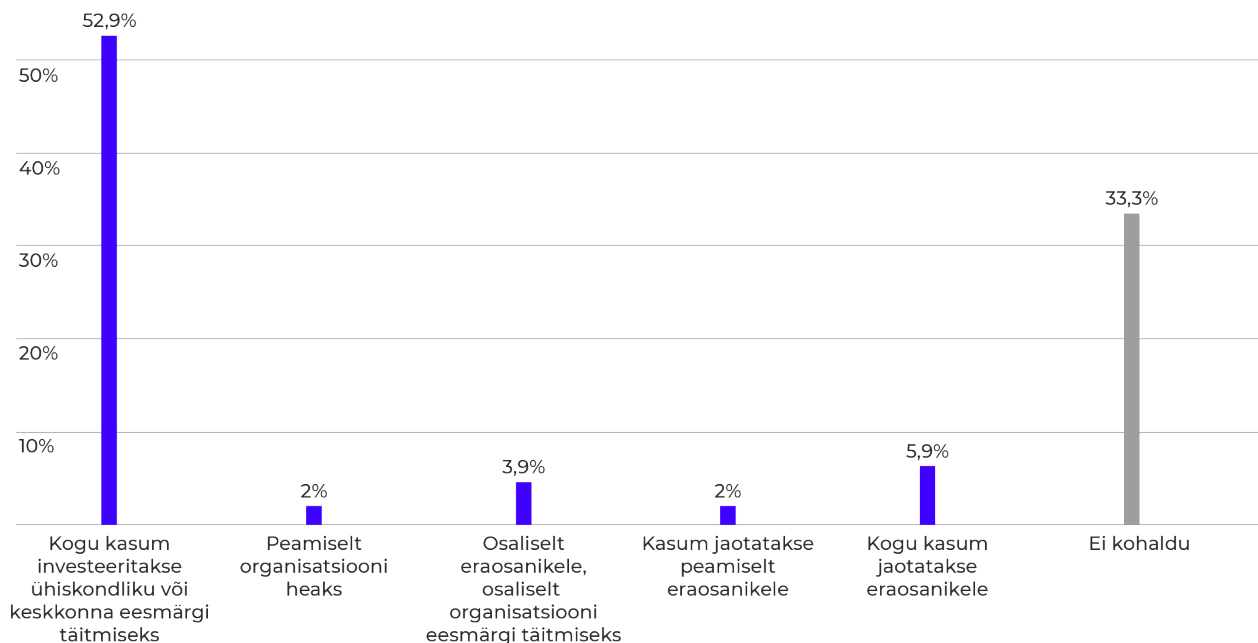
Kasum ja kahjum organisatsiooni arenguetappide lõikes

Joonis 29. Kasum ja kahjum sotsiaalsete ettevõtete arenguetappide lõikes.

Osaühingute varalukud ei ole Eestis seadusega reguleeritud ja varade kasutamise reguleerimine on põhikirja järgi organisatsiooni enda ülesanne. Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku definitsiooni kohaselt on sotsiaalsetele ettevõtetele ühiskondlik eesmärk kasumijaotusest tähtsam. Vähemalt 51% ettevõtte kasumist investeeritakse ühiskondliku eesmärgi saavutamiseks ja kuni 49% on kasumi jaotuse kõlbulik³⁶. Seires osalenud organisatsioonidest üle poole (52,9%) reinvesteeris poole oma kasumist SE missiooni täitmiseks ning 33,3% organisatsioonidest märkisid, et see info ei ole neile kohaldatav, sest MTÜde puhul kasumi teenimisest rääkida ei saa. Ainult 2% organisatsioonidest ei suunanud oma tuluseid ühiskondlikeks eesmärkideks (vt joonis 30). Eelmise seire puhul investeerisid 75% organisatsioonidest vaid ühiskondliku- ja keskkonna eesmärgi täitmiseks ning 8% suunas kasumi vaid eraomanikele.

Määratlege oma organisatsiooni kasumi ligikaudne jaotus

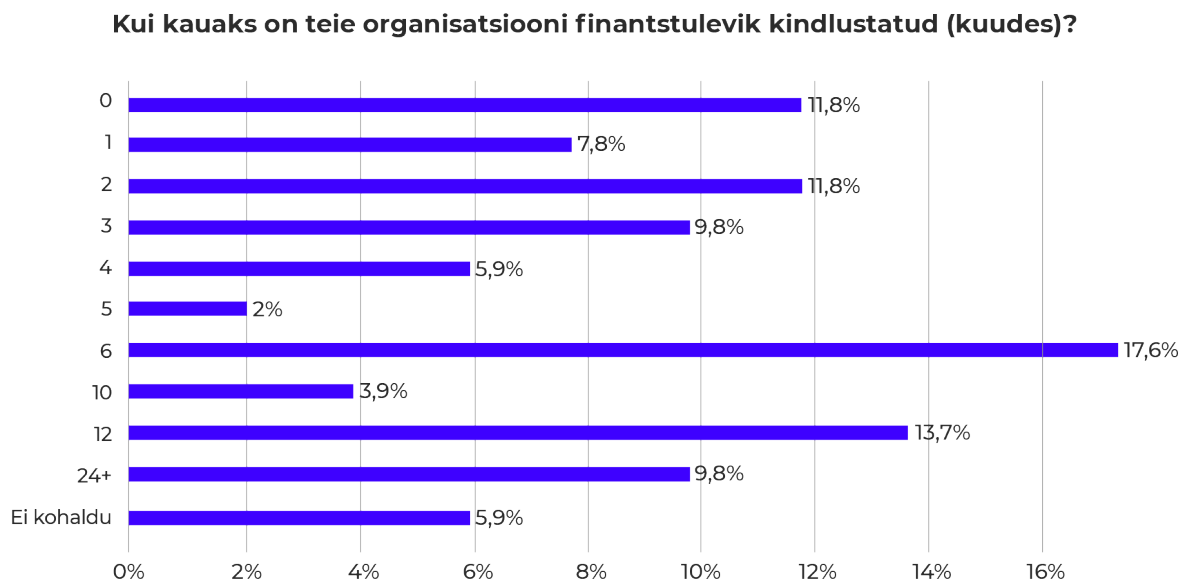
Joonis 30. Sotsiaalsete ettevõtete kasumi jaotus.

TLÜ uuringu (2022) puhul olid vastused pisut erinevad. 56% tõdes, et MTÜ staatuse tõttu nende puhul kasumi jaotusest ei saa rääkida; 29% jaotas kasumi ühiskondlikuks hüvanguks; 19% jaotas töötajate vahel ning 20% jaotas selle eraomanikele. Selline väike

kasumi jaotuse osakaal eraomanikele uuringute lõikes näitab, et ka osaühingu vormiga SEd reinvesteeringud peamiselt oma kasumi ega jaga seda eraomanikega.

5.3 Finantsplaneerimine

Pikaajaliste reservide kogumine on sotsiaalsete ettevõtete jaoks sageli keeruline, sest teenitud tulu reinvesteeringutakse oma eesmärkide saavutamisse. Investeeringute kaasamine sõltub omakorda organisatsiooni juriidilisest vormist. Seires osalenud SEdest on 17,6% kindlustanud oma finantsilise tuleviku pooleks aastaks ning aastaks 13,7% (vt joonis 31). Ka nende näitajate järgi on olukord positiivsem, võrreldes eelmise aasta seirega, kus 38% SEdest oli oma tuleviku kindlustanud vaid 3 kuuks. Veelgi pikemat positiivset perspektiivi esindavad 9,8% SEdest, kel on vahendeid koguni kaheks aastaks. Kuigi sotsiaalsete ettevõtete tuluallikates on suur variatiivsus, siis vähene finantsvahenditega kindlustatus mõjutab negatiivselt nende jätkusuutlikkust. See omakorda mõjutab seda, et ressursimahukamate tegevustega, nagu mõju mõõtmine, ei suudeta tegeleda.

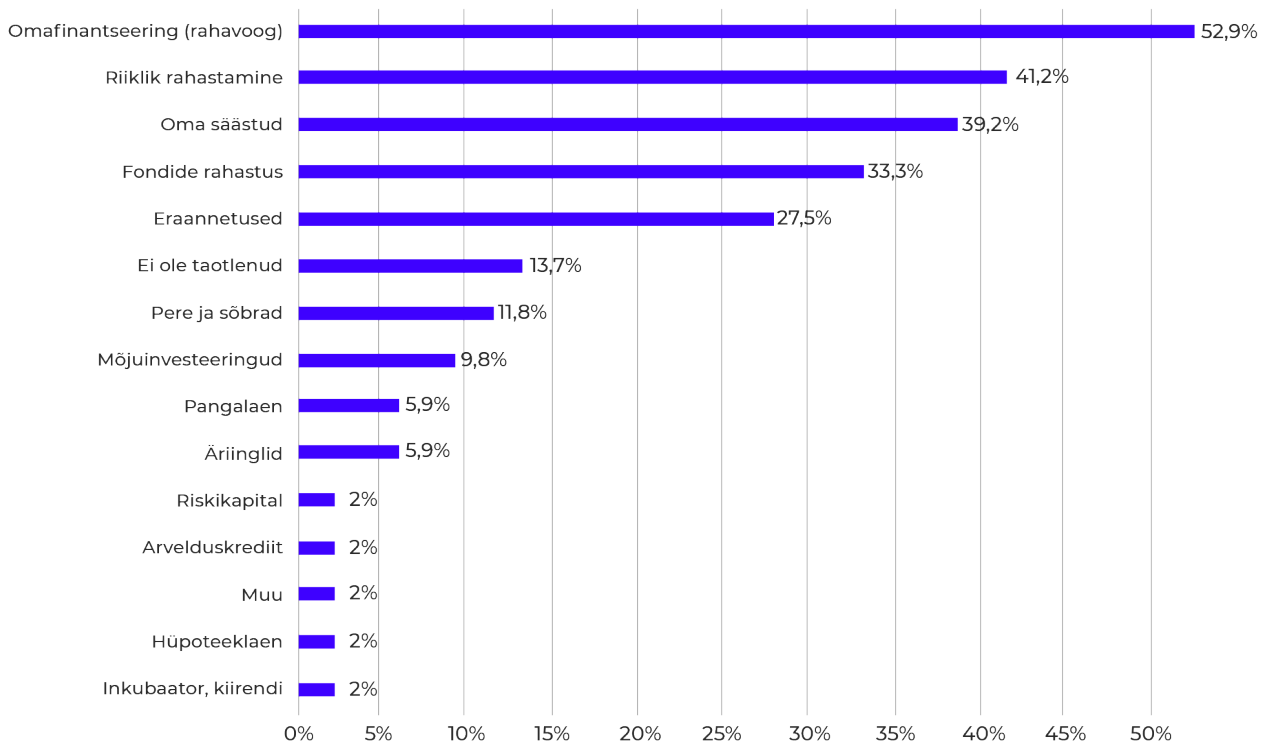
Joonis 31. Sotsiaalsete ettevõtete tuleviku kindlustatus kuude lõikes.

5.4 Finantseerimine ja investeeringud

Finantsallikad

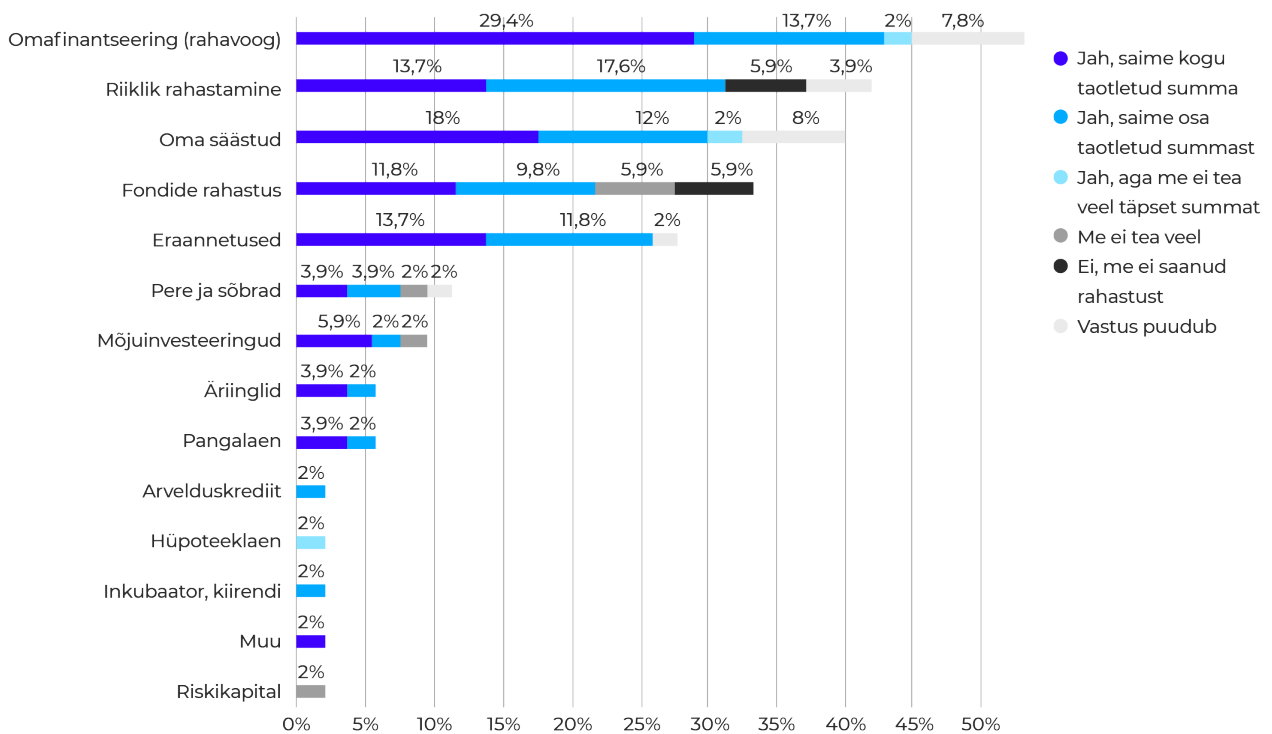
Ülevaate saamiseks SEde finantsallikatest küsiti seires, millist rahastust on SEd viimase aasta jooksul taotlenud. Viimase 12 kuu jooksul on seires osalenud sotsiaalsed ettevõtted kõige enam kasutanud oma ettevõtte rahavoogu (52,9%) ning alles seejärel taotlenud rahastust avalikult sektorilt (41,2%), millele järgnesid säästud (39,2%) ning fondid (33,3%) (vt joonis 32). Võrreldes eelmise aasta seirega on oma vahenditega toimetulemist rohkem, sest toona oli rahastus avalikust sektorist esikohal (54%). Sel korral ei taotlenud rahastust 13,7% organisatsioonidest. Oluline roll oli ka eraannetajatel (27,5%), millele järgnesid pere ning sõbrad (11,8%). Kui eelmises seires oli riskikapitali ja äriinglite kaasamine 16%, siis sel korral oli erinevat tüüpi riski- ja mõjuinvestorite kaasamine oluline 17,7% puhul.

Millist tüüpi rahastamist olete taotlenud viimase 12 kuu jooksul? (mitu valikuvõimalust)

Joonis 32. Rahastuse taotlemise allikad viimase 12 kuu jooksul.

Kas raha taotlemine oli edukas?

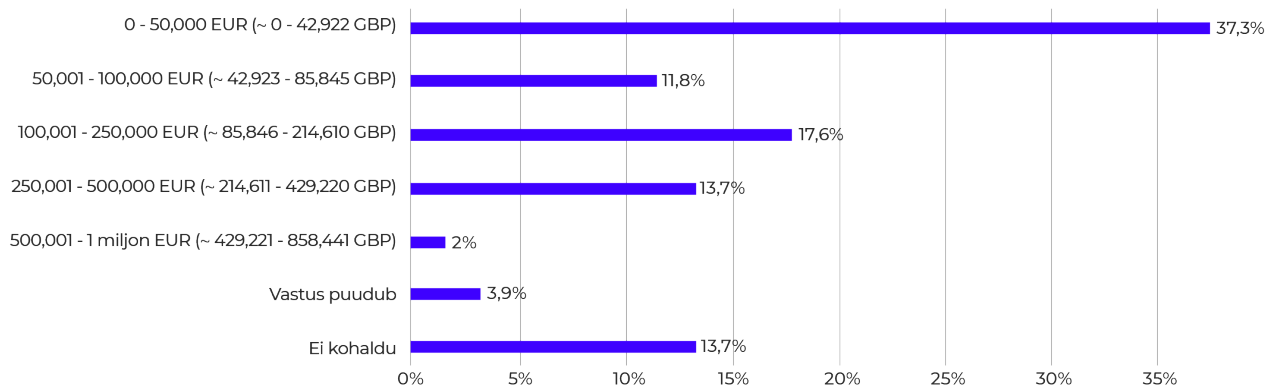

Joonis 33. Sotsiaalsete ettevõtete rahastustaotluste edukus.

Lisaks sooviti seires teada, kas tehtud toetuste taotlused olid edukad (vt joonis 33). Valdavalt oldi edukad, kuid ebeaedu kaasnes avaliku sektori (5,9%) ning fondide

rahastusega (5,9%). Finantsilise edukuse uurimiseks oli seiresse lisatud ka küsimus sellest, kui palju kõikide finantsvajaduste katmiseks eelmisel aastal rahastust taotleti ning sellele vastas vaid 45,8%. Nende vastuste põhjal selgus (vt joonis 34), et keskmiselt esitasid SEd taotlusi rahastuseks, mis kataksid 49% kõikidest vajalikest finantsidest ning need õnnestus ka 46% ulatuses saada. 37,3% SEd hindas oma vajadusi kuni 50 000 euro suurusjärgus; 11,8% vajadused küündisid kuni 100 000 euroni ning 17,6% organisatsioonil kuni 250 000 euroni. Seega hinnati viimase aasta lõikes oma organisatsioonide finantsvajadust proportsionaalselt sarnases suurusjärgus saadud tuludega.

Millised on olnud teie finantsvajadused viimase 12 kuu jooksul?

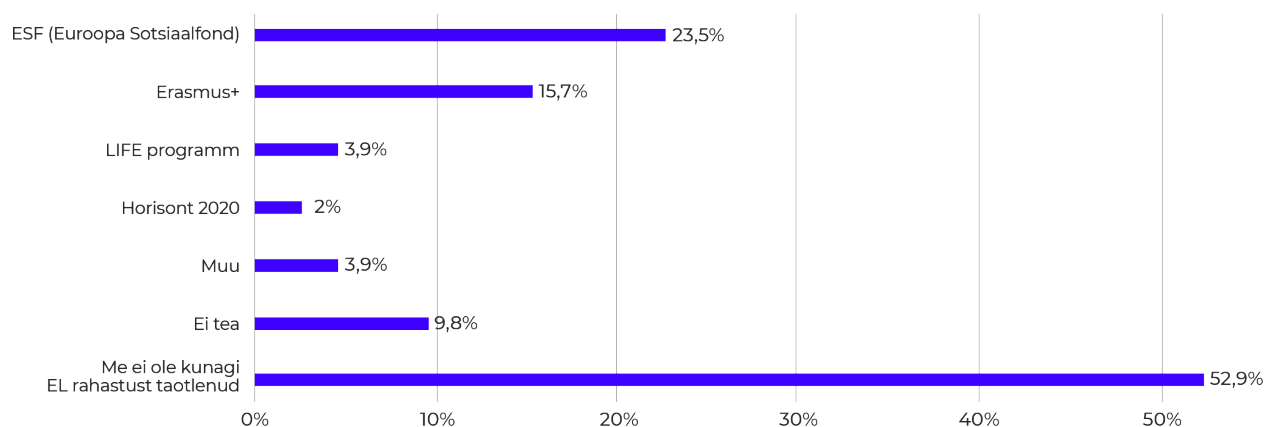

Joonis 34. Sotsiaalsete ettevõtete finantsvajadused viimase 12 kuu jooksul.

Kui vaadata laiemalt rahastustaotluste tulemuslikkust, siis saab tõdeda, et need organisatsioonid, kes üldse võtsid vaevaks taotleda lisarahastust, olid valdavalt edukad, kuid samas ei teinud nad suuri panuseid välisele rahastusele.

Euroopa Liidu rahaline toetus

Kas olete taotlenud mõnda järgmistest EL vahenditest? (mitu valikuvõimalust)

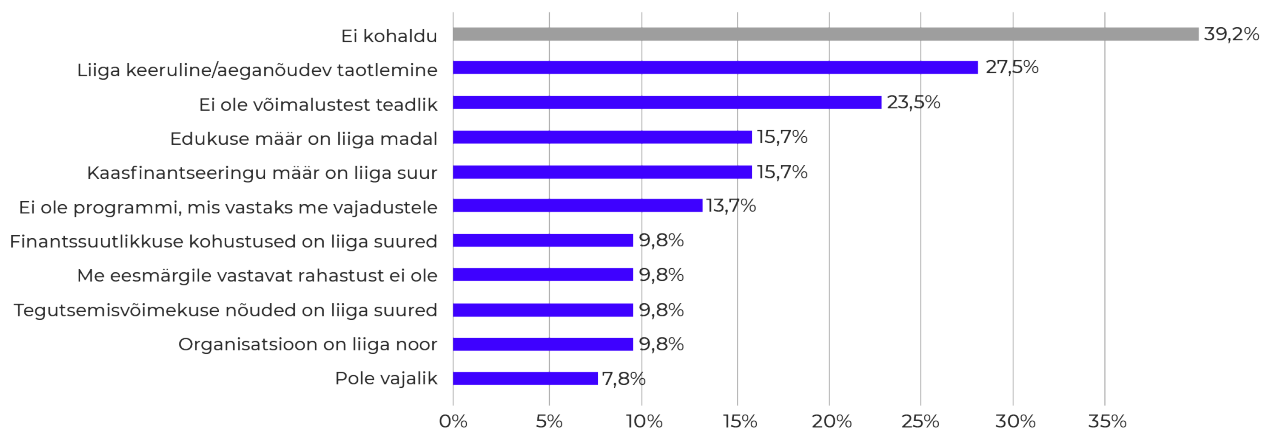

Joonis 35. Euroopa Liidu rahastamise taotlemine allikate kaupa.

SEdele sobilikest taotlustest moodustavad märkimisväärse osa Euroopa Liidu vahendid ning eelkõige Sotsiaalfondi kaudu jagatavad finantsvahendid (vt joonis 35). Nagu ka eelmises seires, ei ole üle poole (52,9%) seires osalenud SEdest kasutanud oma tegevuses ELi toetusi. Taotlemata jätmise peamisteks põhjusteks toodi liigne

keerukus ja aeganõudev taotlusprotsess (27,5%) ning teadmatus võimalustest (23,5%) (vt joonis 36). Teadmatus võimalustest on püsiv, kuigi nii ettevõtetele kui mittetulundusühingutele jagavad vastavat infot ettevõtlusvõrgustikud ning rahastusprogrammide vahendusinstituutsioonid. Nende SEde seas, kes taotlesid ELi rahastust, olid kõige populaarsemad Euroopa Sotsiaalfondi (23,5%), Erasmus+ (15,7%) ning LIFE toetusprogrammid (3,9%). Sotsiaalfond toetab eelkõige haavatavatele sihtrühmadele suunatud tegevusi, LIFE keskkonnahoiuga seotud tegevusi ning Erasmus+ erinevaid haridusprojekte ja õpirännet. Seega on need ka enim SEde tegevusvaldkondadega seotud rahastusprogrammid. Nendest, kes on rahastust taotlenud, soovivad ligi pooled (45,1%) SEd uuesti raha taotleda ning vaid 3,9% arvab, et seda enam ei tee. Kahtleval seisukohal oli 51%, mis on otseselt seotud senise kogemuse puudusega ELi vahendite taotlemise osas.

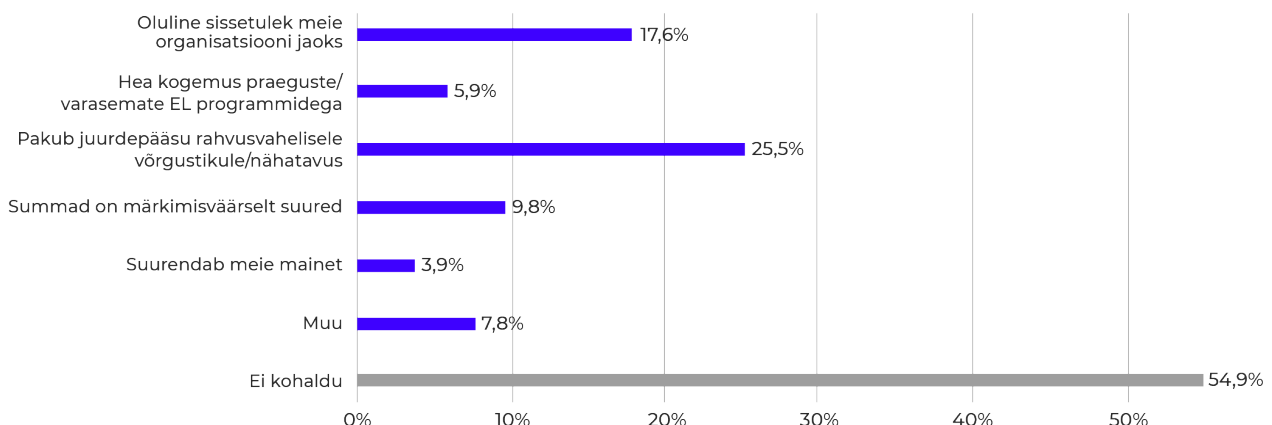
Millistel põhjustel te ei ole EL rahastust taotlenud? (mitu valikuvõimalust)

Joonis 36. Põhjused Euroopa Liidu rahastuse taotlemata jätmiseks.

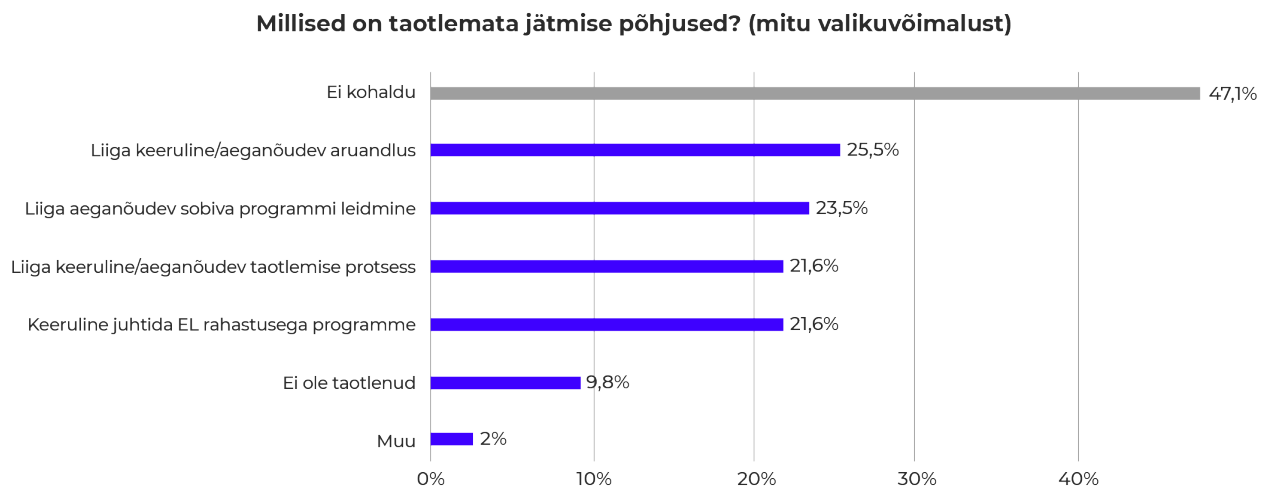
Seire tulemused näitavad, et sotsiaalsetel ettevõtetel on üldiselt keerukas saada välist rahastust. Siseriiklik rahastamine jaguneb peamiselt mittetulundusühingute toetusteks või osahingute puhul ettevõtete kasvuks antavateks toetusteks. Paljudel juhtudel ei ole aga sotsiaalsete ettevõtete eesmärk ainuüksi heategevuslik või kasvule orienteeritud. Vaatamata raskustele plaanib 25% siiski tulevikus ELi rahalist toetust taotleda peamiselt rahvusvahelistele võrgustikele ligipääsu tõttu; kuna seda nähti olulise sissetulekuna (17,6%) ning summad on märkimisväärselt suured (9,8%) (vt joonis 37). Neid põhjuseid peeti oluliseks ka eelmises seires.

Millised on uuesti taotlemise põhjused? (mitu valikuvõimalust)

Joonis 37. Euroopa Liidu vahendite taotlemise põhjused tulevikus.

Nendest, kes on juba rahastust taotlenud, ei plaani 25,5% enam taotleda, sest aruandlus on liiga keeruline ja aeganõudev ning 23,5% peavad keeruliseks sobiva rahastusprogrammi leidmist. 21,6% peab taotlemist aeganõudvaks ning keeruliseks. 21,6% leiab, et ELi rahastusprogrammide juhtimine on raske (vt joonis 38).

Joonis 38. Põhjused Euroopa Liidu rahastuse taotlemata jätmiseks.

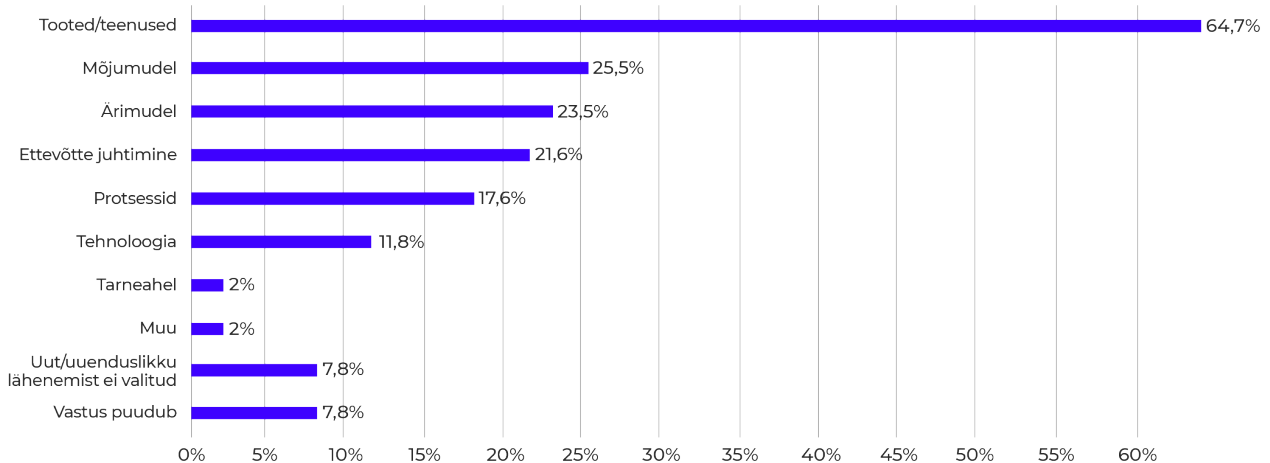
TLÜ uuringu (2022) kohaselt plaanis enamik (78%) organisatsioonidest tulevikus taotleda eelkõige grante/toetusi, mis peegeldab nende mittetulundusühingu staatust. 45% mainis võimaliku allikana äriingleid ja mõjuinvestoreid, mis näitab, et huvi taolise rahastuse vastu on samuti olemas.

6. INNOVATSIOON JA KASV

6.1 Innovatsioon ja tehnoloogia

Innovatsioon on edukate ettevõtete tegevuste, ärimudelite ja organisatsioonikultuuri osa. Eriti olulised on paindlikkus ja suutlikkus kriisiolukordades kiiresti kohaneda ja muutuda. Sotsiaalsed ettevõtted on sobivaimad pakkumaks uuenduslikke lahendusi ühiskonna üha kasvavatele sotsiaalsetele ja ökoloogilistele väljakutsetele. Seega on ka SEde enda ärimudelid sageli innovatiivsed lisaks nende poolt pakutavatele teenustele ja toodetele. Uuenduslikud võivad nende puhul olla ka mõju hindamise mudelid ja töömeetodid, et lahendada ühiskonna probleeme.

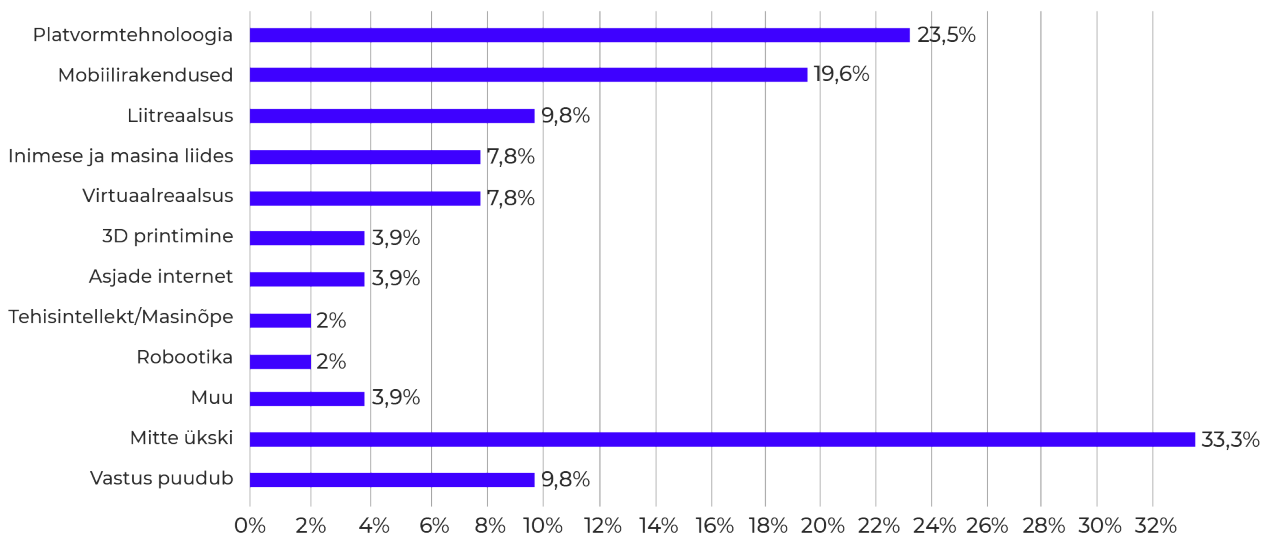
Innovatsiooni sotsiaalsetes ettevõtetes iseloomustab joonis 39. Üle poolte seires osalenud SEdest (64,7%) arvasid, et nad löid turule tulles vähemalt ühe uuendusliku toote ning 25,5% pidasid innovatiivseks oma ärimudelit. Üllataval kombel pidasid 25,5% SEdest oma mõjumudelit innovatiivseks olukorras, kus mõju hindamine ei olnud nendes organisatsioonides väga levinud ega järjepidev protsess. Nendele uuendustele turul järgnesid SE juhtimise (21,6%), protsesside (17,6%) ning tehnoloogiaga kaasnevad uuendused (11,8%). Kokkuvõttes ei pidanud oma ettevõtet turule tuues innovatiivseks vaid 7,8%.

Kas valisite organisatsiooni asutamise ajal uue/uuendusliku lähenemisviisi järgmistes valdkondades?**Joonis 39.** Innovatsioon sotsiaalsetes ettevõtetes.

Eelmise aasta seires kajastusid samad vastused. Innovatsiooni toodetes ja teenustes on kõige ootuspärasem, sest see on valdkond, mis otseselt mõjutab SEde kasusaajaid. Nagu tõestas ka analüüs koroonapandeemia mõjudest, siis kõige enam tehti uute toodete ja teenuste pakkumisi just oma kasusaajatele ja sihtrühmadele.

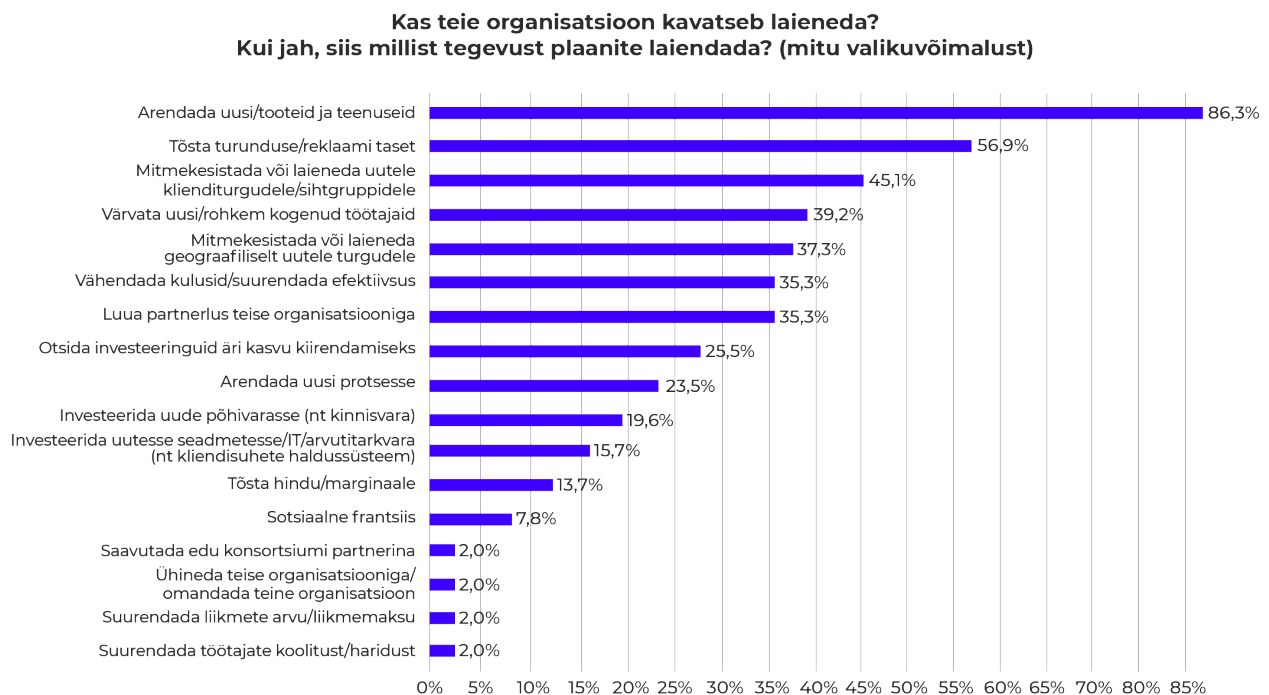
Digitehnoloogiad

Lisaks uuendustele turul, sooviti seirega teada saada, millised spetsiifilised digitehnoloogiad on olulised SE ärimudeli ja/või mõjumudeli jaoks (vt joonis 40). Kõige suuremat rolli omab platvormtehnoloogia (23,5%), mis on võrreldes eelmise aasta seirega vahetanud välja inimese ja masina liidese (sel korral 7,8%). Mobiilirakendusi kasutab 19,6%; liitreaalsust 9,8%; virtuaalset reaalsust 7,8%; 3D-printimist ning internetti mainivad kumbagi vaid 3,9% ning masinõpet ja robotikat 2% vastanutest. Sotsiaalsete ettevõtete puhul ei ole tehnoloogial kõige olulisem roll, vaid pigem sotsiaalse innovatsiooni protsessidel, mis väljendub uute lahenduste leidmises ühiskondlikele probleemidele. Seda kinnitas ka tulemus, kus 33,3% seires osalenud SEdest ei pidanud tehnoloogiaid oluliseks oma äri- või mõjumudeli jaoks.

Millised tehnoloogiad on teie ärimudeli ja/või mõjumudeli jaoks olulised? (mitu valikuvõimalust)**Joonis 40.** Mõju- või ärimudeli jaoks olulised tehnoloogiad.

6.2 Laienemine

Sotsiaalsed ettevõtted lahendavad ühiskondlike probleeme sageli loominguilisel ja innovatiivsel viisil. Need lahendused võivad olla mõjusad ning laiendatavad ka teistesse riikidesse, kuid edukus sõltub nii uuenduste kontekstist (kultuurist ja valitsemise tavadest) kui ka strateegia valikust. Sageli näevad SEd laienemises võimalust oma ühiskondliku- või keskkonnamõju suurendamiseks.^{37, 38} Seires osalenud SEde vastused näitavad, et laienemise strateegiad on neil plaanis ning need on väga mitmekesised (vt joonis 41). Üle kolmveerandi (86,3%) leiab, et sobivaks laienemisstrateegiaks on arendada uusi tooteid ja teenuseid; üle poolte (56,9%) soovivad tõsta turunduse taset; soovitakse laiendada turgusid ja sihtrühmi (45,1%); värvata uusi töötajaid (39,2%); hõlmata geograafiliselt uusi turgu (37,3%); vähendada kulusid (35,3%) ning teha koostööd partneritega (35,3%).

Joonis 41. Sotsiaalsete ettevõtete laienemise valdkonnad.

TLÜ uuringu (2022) kohaselt oli peamiseks takistuseks SEdel soovitud tulu saamiseks võrdsele nii sobivate finantsinstrumentide kui ka töötajate puudus (35%). Seega on mõisteta, et laienemisstrateegiad on suunatud uute toodete ja teenuste pakkumisele ning töötajate värbamisele.

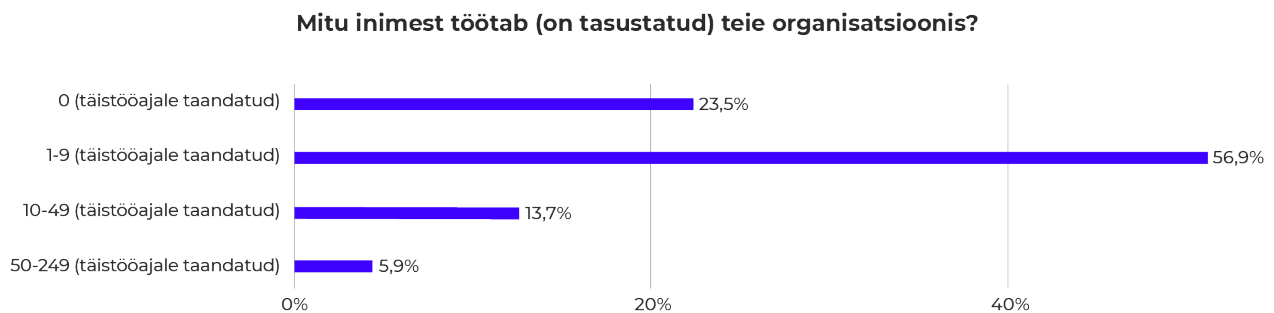
37 Dees, G; Anderson, B., Wei-Skillern, J. (2004) Scaling Social Impact-Strategies for spreading social innovations, Stanford Social Innovation Review, pp.24-32.

38 Heinecke, A., Mayer J. (2012) Strategies for Scaling in Social Entrepreneurship in Volkmann, C. (Eds.) et al., Social Entrepreneurship and Social Business, Gabler Verlag, Wiesbaden, 2012.

7. TÖÖTAJAD JA JUHTIMINE

7.1 Töötajad

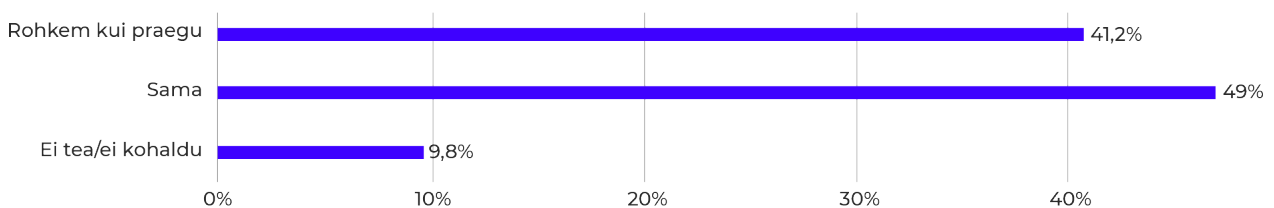
Eelmises seires osalenud SEd olid veelgi väiksemad ning alla 10 töötajaga organisatsioone oli 79%; kuni 50 töötajaga SEsid 17% ning kuni 249 töötajaga 4%. Tänavuse seire tulemused näitavad, et sotsiaalsed ettevõtted on jätkuvalt enamasti väikesed organisatsioonid ning seires osalenutest valdav enamus on alla 10 töötajaga ettevõtted (56,9%) ehk mikroettevõtted; 13,7% on 10-49 töötajaga; 5,9% on kuni 249 töötajaga, mis on Eesti kontekstis suur ettevõtte (vt joonis 42). SEde eripära on vabatahtlike töötajate osakaal nendes ettevõtetes. Seega võib 0 töötajat 23,5%-s organisatsioonidest tähendada, et peamiselt tegutsetakse vabatahtlike toel.

Joonis 42. Sotsiaalsete ettevõtete töötajate arv.

49% tänavuses seires osalenutest arvab, et on suutelised 12 kuu pärast hoidma palgal sama palju töötajaid ning 41,2% usub, et saab võtta tööle tänasest rohkem töötajaid. 13% arvab, et töötajaid on võimalik palgata tänasest vähem (vt joonis 43). See haakub prognoosidega tulude osas järgmiseks 12 kuuks (vt ptk 5.2), mille osas ollakse optimistlikud ning samuti laienemise plaanidega suurendada töötajate arvu (vt ptk 6.2).

Kas prognoosite töötajate arvu püsimist samal tasemel, kasvu või kahanemist 12 kuu pärast?

Joonis 43. Sotsiaalsete ettevõtete töötajate arvu prognoos 12 kuu pärast.

Mitmekesisus ja kaasatus

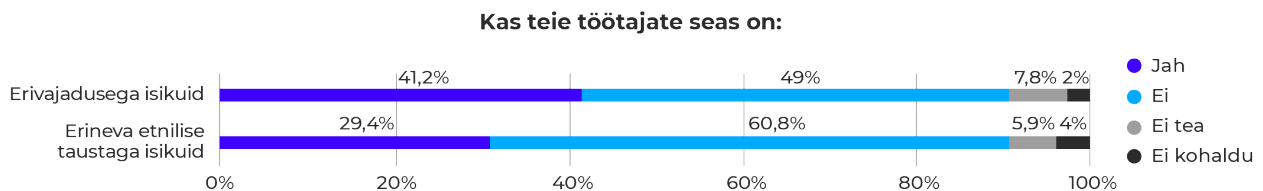
Oluliseks sotsiaalse ettevõtluse põhimõtteks on juhtimise osas kaasatuse ja soolise võrdõiguslikkuse tähtsustamine. Traditsioonilistes ettevõtetes esineb sooline ebavõrdsus eelkõige juhtkonnas³⁹. Eesti seires osalenud SEdest on keskmiselt 60%-l organisatsioonide juhatustes naised ning naiste tööjõu osakaal on keskmiselt 62%.

³⁹ Women in Business 2021. A window of opportunity. Grant Thornton <https://www.grantthornton.ee/globalassets/1.-member-firms/global/insights/women-in-business/2021/grant-thornton-women-in-business-report-2021.pdf>

Startup Estonia statistika kohaselt on 36% Eesti iduettevõtete töötajatest naised ja nende osakaal on Eesti iduettevõtetes viimastel aastatel kasvanud. Naisi on iduettevõtete asutajate seas kõigest 15%, mis on püsinud stabiilsena läbi aastate ning antud näitaja on Eestis samal tasemel ülejäänud Euroopaga.⁴⁰ SEde puhul on naiste osakaal nii asutajate kui töötajate hulgas kõrge just nende organisatsioonide missiooni pärast. SEd on sageli suunatud ühise heaolu suurendamisele, jätkusuutliku arengu põhimõtete järgimisele ning koostööle ja partnerlusele. Kuna Eesti tööturul on naised enim töötamas sotsiaal- ja haridusvaldkonna ametikohtadel, siis on SEdes esinev suurem naiste osakaal valdkondadega vastavuses. TLÜ uuring (2022) kinnitas samuti sarnast naiste osakaalu, mis oli selle uuringu tulemuste järgi 63% kogu tööjõust ning 62% juhtkonnast.

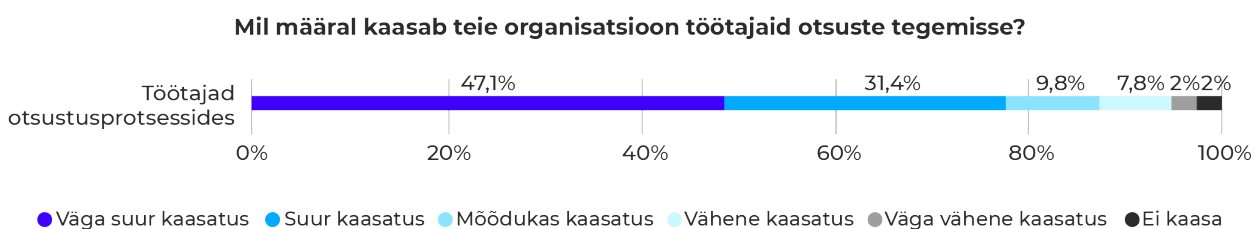
Lisaks võrdõiguslikkuse tagamisele, on paljud sotsiaalsed ettevõtted eeskujuks selliste väärtuste järgimisega, nagu kaasamine ja mitmekesisuse tagamine igapäevases ettevõtlustegevuses.

SEdest on 29,4% puhul tööl erineva etnilise taustaga töötajad. Erivajadusega töötajaid, kellel on füüsiline või vaimne puue, mainis 41,2% vastanutest (vt joonis 44). Tuleb silmas pidada, et need andmed ei näita üldist puuetega töötajate protsenti sotsiaalsetes ettevõtetes.

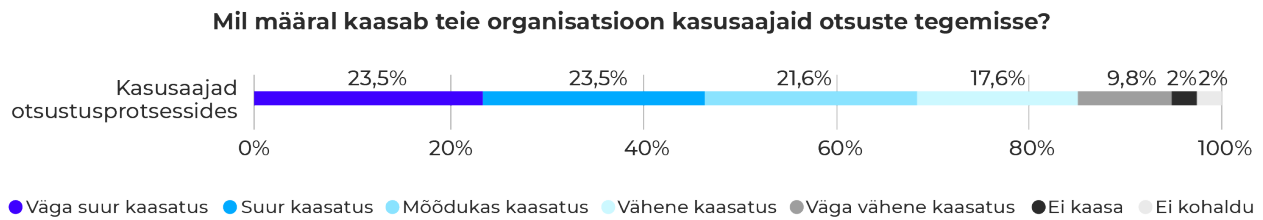
Joonis 44. Sotsiaalsete ettevõtete töötajate koosseis.

Töötajate kaasamine otsuste tegemisse ja organisatsiooni juhtimisse on veel üks oluline sotsiaalse ettevõtluse põhimõte (vt ptk Sissejuhatus). Peaaegu pooled (47,1%) seires osalenud sotsiaalsetest ettevõtetest kaasavad oma töötajaid organisatsiooni otsuste tegemisse „väga suurel määral“ või „suurel määral“ (31,4%). Ainult 2% ei tavatse kaasata oma töötajaid organisatsiooni puudutavate otsuste tegemisse (vt joonis 45).

Joonis 45. Töötajate kaasamine otsuste tegemisse.

Organisatsiooni kasusaajaid kaasatakse otsustusprotsessidesse vähem ehk „väga suurel määral“ (23,5%) või „suurel määral“ (23,5%) (vt joonis 46). See võib tuleneda haavatavate sihtrühmade erivajadusest ning keerukusest neid kaasata, mis eeldab lisaks tugipersonali palkamist.

Joonis 46. Kasusaajate kaasamine otsuste tegemisse.

Võrreldes eelmise aasta seirega on olukord suurel määral sarnane. Naiste osakaal juhatuses oli 68,7% ning töötajaskonna hulgas 69,7%. Eelmise aasta seiresse sattus rohkem organisatsioone, mis kaasasid erineva etnilise taustaga isikuid (50%) ning erivajadusega isikuid oli vähem (33,3%). Sellised erinevused ei peegelda otseselt trende, sest üksikud organisatsioonid, kes on oma tegevuses suunatud täiel määral üksikutele sihtrühmadele, võivad mõjutada üldist pilti palju. Näiteks MTÜ Kõomen⁴¹ ja OÜ Siin & Sääl⁴² kaasavad oma tegevusse sissevõetavaid, kes õpivad eesti keelt ja kultuuri praktilise toidutegemise käigus. Sellised SEd kaasavad oma tegevusse ainult erineva etnilise taustaga inimesi ning see võib mõjutada ka seire tulemust.

7.2 Vabatahtlik töö

Sotsiaalsed ettevõtted kaasavad oma tegevusse sageli lisaks oma töötajatele vabatahtlikke, keda motiveerivad sarnased väärtused, nagu sotsiaalselt, majanduslikult ja ökoloogiliselt jätkusuutlik tulevik. Vabatahtlikud osalevad sooviga teha midagi abivajavate sihtrühmade heaks. Vabatahtlik tegevus on suurel määral seotud kodanikuaktiivsuse väljendumisega ning seda on võimalik teostada kodanikeühenduste (mittetulundusühingute) kaudu. Osühingute puhul on vabatahtlike rakendamine võimalik avalikkuse huvides toimuvate sündmuste korraldamisel, aga mitte oma põhitegevuste teostamisel. Vabatahtlike kaasamiseks loetakse ka organisatsiooni poolt oma personali professionaalsete oskuste annetamist nende ametlikust tööajast (*pro bono*)⁴³.

Üle poole seires osalenud sotsiaalsetest ettevõtetest (58,8%) kaasab vabatahtlikena tööle vähem kui 10 inimest. 9,8% annab tööd kümnele või enamale vabatahtlikule (vt joonis 47). Kuna vabatahtlike kaasatus on Eesti puhul seotud SEde juriidilise vormiga, siis on vabatahtlike vähene kaasatus seletatav ka seires osalenud organisatsioonide juriidilise vormiga.

Joonis 47. Vabatahtlike kaasatus organisatsiooni tegevusse.

⁴¹ www.koomen.ee

⁴² www.siinjasaal.ee

⁴³ <https://www.emta.ee/et/eraklient/tulu-deklareerimine/palgatulu/vabatahtliku-tegevuse-maksustamisest>

TLÜ uuringu (2022) puhul uuriti samuti vabatahtlike ja palgaliste töötajate kohta. 22% vastasid, et neil ei ole palgalisi töötajaid, samas kui vaid 1,1% mainis 160 töötaja olemasolu. Vabatahtlike puudust väljendas 31,9% organisatsioonidest, kuid leidis ka 1,1%, kel oli 150 vabatahtlikku. See näitab, et ühe organisatsiooni eripära võib mõjutada üldtulemust. Näiteks MTÜ Scult⁴⁴ kaasab spordivabatahtlikke ning viib neid kokku spordiürituste korraldajatega. Üldiselt näitab vabatahtlike olemasolu organisatsiooni avatust ja soovi olla kaasav, mis on üks oluline sotsiaalse ettevõtte tunnus.

8. TAKISTAVAD JA SOODUSTAVAD TEGURID

8.1 Takistavad tegurid

Sotsiaalse ettevõtluse maastiku probleemide paremaks mõistmiseks paluti SEdel teha valik nende seisukohast olulisemate takistuste hulgast, millega igapäevaselt silmitsi seistakse. Takistavad tegurid olid jagatud nelja kategooriasse: 1) rahaline toetus; 2) mitterahaline toetus/turule ligipääs; 3) õigusraamistik ja 4) nähtavus. Oma arengut pärssivaks peetakse pikaajalise tootlusega kapitali puudust (45,1%) ning kvalifitseeritud tööjõu puudust (41,2%) (vt joonis 48). Need vastused haakuvad ka eelpool finantsplaneerimise (vt ptk 5.3) ning laienemise teemadega (vt ptk 6.2).

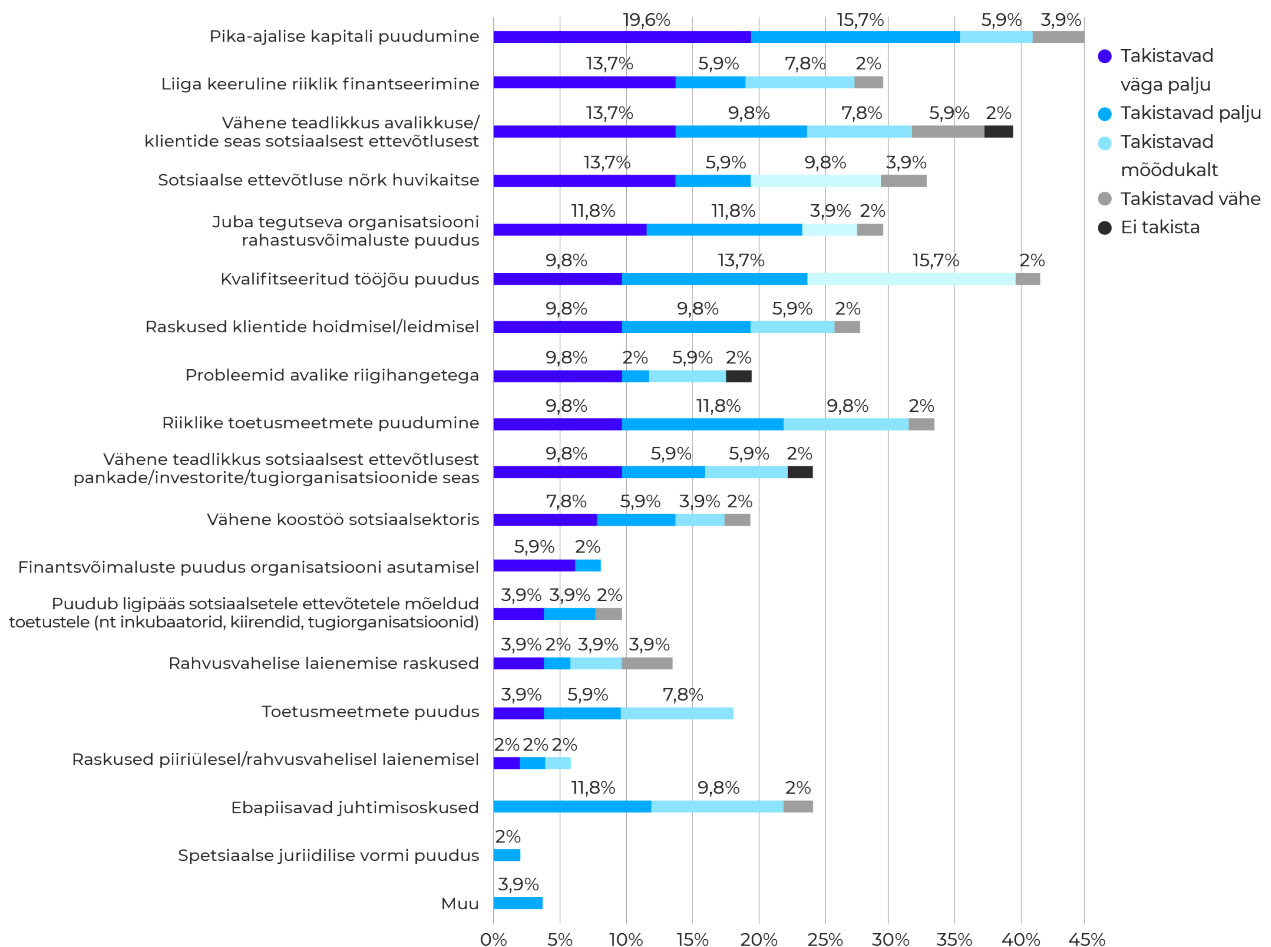

Joonis 48. Arengutakistused sotsiaalsetes ettevõtetes.

Nendelt, kes olid loetlenud arengutakistusi, küsiti lisaks, kui suured on takistavate tegurite mõju nende organisatsioonile (vt joonis 49). Kõik vastanud takistuste mõjule hinnanguid ei andnud. Üksikute takistuste hindamisel pidasid seires osalenud sotsiaalsed ettevõtted väga suure või suure mõjuga takistuseks oma organisatsiooni arengule ligipääsu puudust pikaajalise tootlusega kapitalile (19,6%); liiga keerulist avaliku sektori rahastust (13,7%); vähese teadlikkuse SEdest klientide ja avalikkuse seas (13,7%); sotsiaalse ettevõtluse nõrka huvikaitset (13,7%); juba tegutseva organisatsiooni

finantsallikate puudust (11,8%) ning juhtimisoskuste puudust (11,8%). Sellele järgnesid võrdse kaaluga tööjõu ja avalike riigihangete probleemid ning riiklike toetusmeetmete puudus (9,8%). SEde juriidilise vormi puudumist pidas oluliseks vaid 2%.

Kui palju takistavad need tõkked teie organisatsiooni arengut?

Joonis 49. Hinnang arengutakistustele sotsiaalsetes ettevõtetes.

Kokkuvõtvalt saab tõdeda, et võrreldes eelmise seirega, on SEde arengut takistavad tegurid samaks jäänud. Veid esineb erinevusi, aga siiski on peamised takistused seotud SEde rahastamise raskuse ja ligipääsuga erinevat tüüpi rahastusele ning vähest teadlikkust SEdest. Viimane on osaliselt seletatav selle termini ebaselgusega Eestis, kuna puudub üheselt kokkulepitud definitsioon.

Üks võimalikest lahendustest rahastamisprobleemidele ja -ootustele on pikaajalise kapitali võimaldamine, mis põhineks mitte kiirel tulul, vaid tulemus- ja mõjunäitajatel. See eeldab avaliku- ja erasektori koostööd. ELi tasandil on SEde rahastamiseks loodud mitmeid vahendeid, mis aitavad finantsinstitutsioonidel toetada SEsid⁴⁵. Mõjuinvesteeringud ei ole aga Eestis veel piisavalt levinud, kuigi on juba mõned head näited, mis on saanud toetusi SA Heateo Mõjufondi poolt.⁴⁶

Ettepanekute osas pakkusid vastanud, et SEde osas oleks vaja strateegilist partnerlust riigiga valdkondades, kus aidatakse täita riigi kohustusi, nt tegevustoetust, alustava töötaja/eksperdi töötasu toetust, investeerimistoetust. Laiemalt oleks ühiskonnas vaja arusaama, et sotsiaalne ettevõtlus kuulub peamiselt majanduse valdkonda,

45 European Investment Bank. Inclusive Finance. https://www.eif.org/what_we_do/microfinance/index.htm

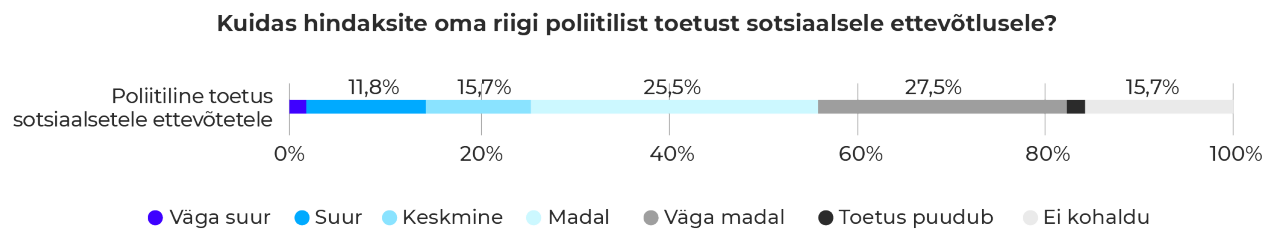
46 <https://heategu.ee/mojufond>

mitte sotsiaalvaldkonda ning ka vastavaid riigieelarvelisi rahastusvahendeid. Rahastusvajaduste osas olid kommentaarid mitmekesised ulatudes huvihariduse ja spordi toetusest väikeste spordiürituste korraldajateni, töökeskkonna parandamise toetusest kuni innovatsiooni ja arengutoetuseeni, lihtsama raamatupidamise ja maksusoodustusteni. Rahastusega sama oluliseks peeti teadlikkuse tõstmist näiteks omavalitsuste otsustajate seas ja valdkonna olulisuse tutvustamist. Kommunikatsiooni, teadlikkuse tõstmise ja koostöö korraldamine olid peamised domineerivad parendus-ettepanekud, et vähendada valdkonna killustatust. Vajalikuks peeti ka sobiliku konteksti loomist ehk pikaajalisi arengukavasid ja strateegiat, mis väljendaks soovi ja sihti seda arendada. SEd soovivad arengut toetavat süsteemi, seadusandlikku selgust, järelevalvet ning moraalset toetust. SEde valdkond vajab tunnustust, et sotsiaalne ettevõtlus on tulevikusuund, mõistmist, et mis on SE ja kuidas see aitab ühiskonna arengule kaasa.

8.2 Poliitiline toetus

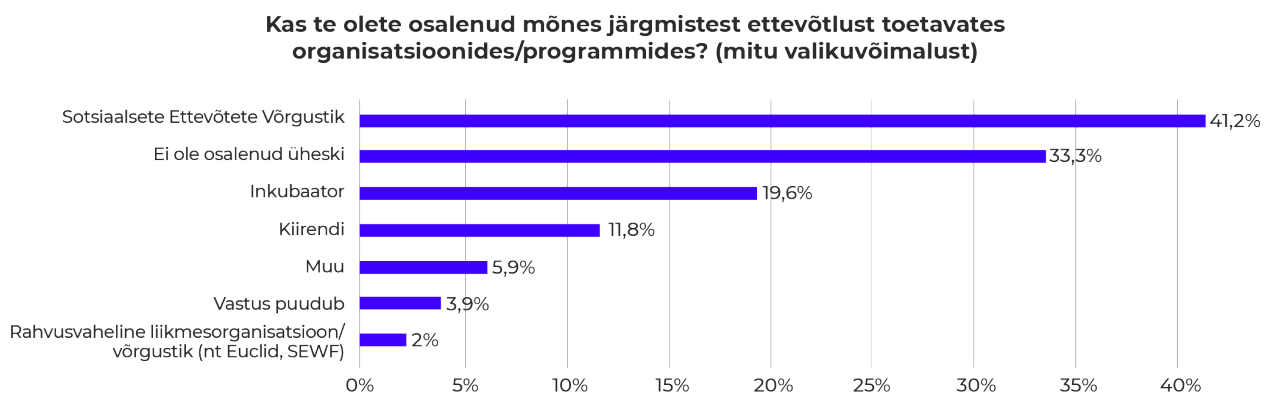
Hinnangust sotsiaalse ettevõtluse poliitilisele toetusele on näha, et selles valdkonnas oleks vaja palju teha SEde toetuseks. Üldiselt hindab 27,5% seires osalenud SEdest sotsiaalse ettevõtluse edendamist väga väheks ning 25,5% väheks (vt joonis 50).

Nagu on kajastatud eelmises peatükis (vt ptk 8.1), siis märkimisväärseks arengut takistavaks teguriks on rahastusvõimaluste ja pikaajalise kapitali puudus ning avaliku sektori rahastusvahendite puudus. Need on valdkonnad, mille osas on ka riigi poliitilisel tasandil võimalik enim ära teha.

Joonis 50. Hinnang poliitilisele toetusele.

8.3 Sotsiaalse ettevõtluse ökosüsteem

Joonis 51. Osalus tugiorganisatsioonide tegevuses.

Sotsiaalse ettevõtluse ökosüsteem koosneb komponentidest, mis on SEde tegevuse edenemise juures määrava tähtsusega. Euroopa tasandil peetakse nendeks alljärgnevat⁴⁷:

- kodanike iseorganiseerumisvõime, mis hoogustab SEde arengut ühiskonnas alt üles;
- sotsiaalsete ettevõtete nähtavuse ja tunnustuse tase erinevatel tasanditel (poliitiline ja juriidiline tunnustamine, tunnustamine märgiste kaudu ja enesetunnustus sotsiaalsete ettevõtete poolt);
- ligipääs erinevat tüüpi ressurssidele, sealhulgas asutamisega kaasnev, sissetulekut tagavate tegevuste vahendid, tagasimakstavad vahendid ja maksusoodustused ning muud rahalised soodustused;
- teadusuuringute arendamine, mille eesmärk on uurida sotsiaalset ettevõtlust nii riiklikust kui võrdlevast perspektiivist ning hariduse ja oskuste arendamise võimaluste olemasolu, mille eesmärk on suurendada konkurentsieeliseid majanduslike ja sotsiaalsete probleemide lahendamisel.

Juurdepääs tervele ökosüsteemile on edukaks alustamiseks hädavajalik. 41,2% seires osalenud sotsiaalsetest ettevõtetest kasutab võimalusi, mida pakuvad sektoris tegutsevad võrgustikud. 19,6% on kasutanud mõne inkubaatori ja 11,8% kiirendi teenuseid ning 5,9% muid tugiorganisatsioone. 33,3% ei ole kasutanud ühegi tugivõrgustiku teenuseid (vt joonis 51). Tugiorganisatsioonide, võrgustike, rahastamisprogrammide, ülikoolide, investorite, konsultantide ja mentorite tugi omab olulist rolli sotsiaalsete uuenduste edukal arendamisel ja laiendamisel. Analüüsides peamisi SEde takistusi (vt ptk 8.1) selgub, et need on ennekõike seotud finantsiliste võimaluste puudusega ning mitte juurdepääsuga võrgustikele.

⁴⁷ European Commission (2020) Social enterprises and their ecosystems in Europe. Comparative synthesis report. Authors: Carlo Borzaga, Giulia Galera, Barbara Franchini, Stefania Chiomento, Rocío Nogales and Chiara Carini. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://europa.eu/Qq64ny>

KOKKUVÕTE

Senist peamiselt kasumile orienteeritud majandusmudelit käsitleb tänavu Euroopas palju vastukaja tekitanud Mariana Mazzucato „Missioonimajanduse“⁴⁸ raamat. Raamatuga kaasnev diskussioon tõstab esile ka sotsiaalsete ettevõtete põhiolemust, milleks on aidata kaasa õiglasema ja rohelisema ühiskonna arengule, panustada ühiskondlike vajaduste rahuldamisele ning mitte ainult omanike jõukuse tõusule.

Seire annab ülevaate osalenud ettevõtete organisatsioonimudelite, eesmärkide, finantsolukorra, takistuste ja vajaduste kohta. Seire eesmärgiks oli toetada töendus- põhist poliitikat ja rahaliste ning mitterahaliste toetussüsteemide ja programmide väljatöötamist. Kokkuvõtvalt võib 2022. aasta seire tulemustele tuginedes väita, et sotsiaalsete ettevõtete finantsiline jätkusuutlikkus on, nagu eelmiselgi aastal, jätkuvalt problemaatiline. Oma organisatsioonide ellujäämiseks kombineeritakse erinevaid tuluallikaid: era-, avalikku sektorit, ELi ning siseriiklike toetusi. Samas katavad need allikad kulusid napilt.

SEd püüdsid pandeemia mõjudega toime tulla ning kohandada ka oma tooteid ja teenuseid oludele vastavaks. Vaatamata kriisile töötas 41,2% sotsiaalsetest ettevõtetest oma senise sihtrühma jaoks välja uued tooted ja teenused ning 25,5% muutis oma tooted ja teenused digitaalseks. SEd olid tugevalt kriisist mõjutatud, sest nende peamiste ehk haavatavate sihtrühmadega tegelemine oli eriti raskendatud. Vaatamata raskustele andis 29,4% sotsiaalsetest ettevõtetest tööd erineva etnilise taustaga töötajatele ning 41,2% erivajadusega inimestele. Taoliste sihtrühmadega tegelemiseks on oluline, et ka edaspidi oleks olemas avaliku sektori toetusmeetmeid ning teisi finantsvahendeid, mis toetaksid SEsid eri arenguetappidel. Kuna sotsiaalsed ettevõtted tegutsevad peamiselt tervise, hariduse ja sotsiaalvaldkonnas, kus enamasti on tegevad naised, siis on ka sotsiaalsed ettevõtted tavaettevõtetest enam kaasavamad soolise võrdõiguslikkuse mõistes ning 60%-l SEdest on oma juhtkogudes naised.

Seire tulemusel selgus, et suure mõjuga takistuseks oma organisatsiooni arengule peeti ligipääsu puudust pikaajalise tootlusega kapitalile (19,6%) ning võrdselt suure mõjuga liiga keerulist avaliku sektori rahastust (13,7%); vähest teadlikkust klientide ja avalikkuse seas sotsiaalsetest ettevõtetest (13,7%); sotsiaalse ettevõtluse nõrka huvikaitset (13,7%); juba tegutseva organisatsiooni finantsallikate puudust (11,8%) ning juhtimisoskuste puudust (11,8%). Raskuste kiuste ollakse positiivsed organisatsioonide tuleviku osas ning mõeldakse ka laienemisplaanidele. 86,3% sotsiaalsetest ettevõtetest soovib lähitulevikus laiendada oma toodete ja teenuste valikut. Samas peegeldab majanduslikku raskust asjaolu, et kuigi 62,7% peab teenuste ja toodete hankimise valikute puhul „väga oluliseks“ positiivset ühiskondlikku mõju ja 43,1% keskkonnaalast vastutustundlikkust, siis 68,6% puhul on siiski kulutuste tase olulisem. Kuna sotsiaalsete ettevõtete ressursid on väga piiratud, siis ressurssimahuka mõju mõõtmisega tegelevad püsivalt vähesed organisatsioonid. Üldiselt ollakse siiski mõju mõõtmise olulisusest teadlikud ning 51% sotsiaalsetest ettevõtetest mõõdab erineva regulaarsusega oma mõju. Samas peab 25,5% oma organisatsiooni mõju mudelit üheks peamiseks uuenduseks.

Sotsiaalsete ettevõtete arengudünaamika mõistmiseks ja teadlikkuse suurendamiseks sellest majandusmudelist on oluline, et sellised seired jätkuksid ka edaspidi.

48 Mazzucato, M. (2022) *Mission Economy: A Moonshot Guide to Changing Capitalism*.

LISA 1. SEIRE EESMÄRK, KONTSEPTSIOON JA METODOLOOGIA

Eesmärk

Eesti sotsiaalsete ettevõtete seire eesmärk on suurendada sotsiaalseid ettevõtteid puudutavate andmete hulka.

Tulemused aitavad:

1. suurendada otsustajate teadlikkust ja mõistmist poliitikas, ettevõtluses ja kodanikuühiskonnas sotsiaalse ettevõtluse mõistest ja tänasest sotsiaalse ettevõtluse toetamise ökosüsteemist;
2. näidata sotsiaalsete ettevõtete olulist potentsiaali saavutada ÜRO säästva arengu eesmärged ning tulla paremini toime peale koroonakriisi;
3. aidata kaasa tõenduspõhisele poliitika kujundamisele, mis aitaks sotsiaalsetel ettevõtetel oma potentsiaali paremini ära kasutada ja positiivset mõju näidata.

Kontseptsioon

Eesti seire on osa Euroopa sotsiaalse ettevõtluse seirest (ESEM). ESEMi projekti juhib Euclid Network (Euroopa sotsiaalsete ettevõtete võrgustik) koostöös organisatsiooniga SEND (Saksamaa sotsiaalsete ettevõtete võrgustik) ja seda toetab Euroopa Komisjon, Bertelsmann Stiftung, Impact City, SAP ja Maailma Majandusfoorum.

Seire põhineb küsimustikul, mis on välja töötatud täiustades ja integreerides küsimustikke, mida on kasutanud SEND, Social Enterprise UK (Suurbritannia sotsiaalsete ettevõtete võrgustik) ja Social Enterprise NL (Hollandi sotsiaalsete ettevõtete võrgustik) oma riikides viimase 14 aasta jooksul. Euroopa seire annab olulise ülevaate (sotsiaalse) ettevõtluse ökosüsteemist Euroopas ning annab võimaluse saada andmekogum riiklikeks võrdlusteks ja võrdlusuuringuteks.

Metodoloogia

Sotsiaalse ettevõtluse seire 2021. aasta uuring viidi läbi digitaalse küsitlusportaali Qualtrics kaudu septembrist detsembrini 2021. aastal. Uuring käivitati virtuaalse Sotsiaalse Ettevõtluse Maailmafoorumi (SEWF) ajal. Eesti seire läbiviimiseks saadi link uuringule ning seda reklaamiti sotsiaalmeedia kaudu, uudiskirjades ning saadeti otsepostitustega ettevõtlusorganisatsioonidele.

Selleks, et tagada riikidega vastavate andmete võrreldavus, töötati Euroopa tasandil välja ühised kriteeriumid andmete puhastamiseks, üksikasjalik andmete puhastamise kava ja protseduurid, sealhulgas andmete puhastamise juhend, andmete puhastamise sammud nõuetekohase dokumentatsiooni väljatöötamiseks, andmete puhastamise otsustamise reeglid, teave toimetamise tüübi, kuupäevade ja kaasatud isikute kohta. Kõikide andmete puhastusotsused vaatasid läbi kaks või enam inimest, et tagada kogu andmekogumi täpsus ja järjepidevus.

Kogu teave osalejatelt, kes vastasid järgmistele kriteeriumidele hinnati ja puhastati:

- vastused, kus oli vastatud alla 80% küsimustikust, eemaldati;
- ideede staadiumis olevad organisatsioonid, mida ei olnud veel, st ei olnud täitmise ajal veel õiguslikku vormi, eemaldati;
- dubleeritud andmed eemaldati;
- lisaks andis põhiaandmete puhastamine tulemuseks täiendavaid tähelepanekuid, mille alusel jäeti organisatsioon lõplikust andmekogumist välja.

Andmete puhastamise kriteeriumite osas arvestati sotsiaalse ettevõtte määratlusega, mille üle rahvusvahelises teaduses ja praktikas vaieldakse. See, mida mõistetakse sotsiaalse ettevõtluse all, tugineb suuresti sotsiaalsete ettevõtete tekkimise tingimustel sõltuvalt poliitilisest, õiguslikust ja kultuurilisest kontekstist vastavas riigis. Selleks, et riigipõhist õiglust tagada, lepidi kokku olulises tingimuses: sotsiaalse ettevõtluse esmane eesmärk peab olema lahendus sotsiaalsetele väljakutsetele. Selleks, et teada saada, kas see nii on, paluti osalejatel hinnata nii finantshuvide kui ka sotsiaalse mõju tähtsust nende organisatsiooni jaoks strateegiliste äriotsuste tegemisel. Uuringu jaoks võeti arvesse kõiki ettevõtteid, millele sotsiaalne mõju on olulisem või vähemalt sama oluline kui finantshuvi strateegilistes äriotsustes.

Andmete puhastamise järel allesjäänute osas asendati puuduv info variandiga „vastuseta“ ja üksikute tekstide osas, mida vastajad pakkusid vastusevariandiks „muu“ all, analüüsiti ja kanti üle vastavatesse skaaladesse. Üldiselt ei saa seda seiret pidada representatiivseks kõikide sotsiaalsete ettevõtete kohta. Euroopa tasandil on eesmärgiks suurendada riikide arvu ja vastajate arvu tulevastes uuringutes.

LISA 2. EUROOPA KOMISJONI SOTSIAALSE ETTEVÕTLUSE MÄÄRATLUS

Euroopa Komisjon on määratlenud sotsiaalse ettevõtluse mõiste kolm põhi-dimensiooni:

1) sotsiaalne mõõde, 2) ettevõtluse mõõde ja 3) juhtimise valitsetusmõõde (*governance dimension*)⁴⁹.

Peamine mõõde	Üldine määratlus	Miinumitingimused
Sotsiaalne mõõde	Selged sotsiaalsed eesmärgid (sealhulgas keskkonnaalased ja kogukonna eesmärgid): toodete/teenuste vastu on sotsiaalne/avalik huvi. - Pakutavad teenused või tegevused võivad riigiti oluliselt erineda, sõltuvalt kohaliku tasandi või mõnel juhul ka globaalsel tasandil katmata vajadustest. - Positiivne sotsiaalne mõju vähemalt ühele ÜRO 17-st säästva arengu eesmärgist.	Sotsiaalse eesmärgi ülimuslikkus tuleb selgelt kehtestada siseriiklikes õigusaktides, sotsiaalse ettevõtte (SE) põhikirjas või muudes asjakohastes dokumentides.
Ettevõtluse dimensioon	Stabiilne ja pidev kaupade ja teenuste pakkumine. Finantsmajanduse komponentide (vähemalt osaline) kasutamine (palgatööjõud, kapital, varad). - Tulud saadakse nii kaupade kui teenuste müügist eraisikutele ja avalikule sektorile. - Majanduslikult jätkusuutlikud sissetulekuallikad: sotsiaalsed ettevõtted toetuvad sageli vaba-tahtlikele (eriti alustamise etapis) ja mitteärilistele ressurssidele, kuid teenivad ka müügitulu.	SEd peavad olema ettevõtlusele orienteeritud (müügitulude osakaal peaks olema ideaaljuhul üle 25%).
Juhtimise valitsetusmõõde (<i>governance dimension</i>)	Juhtimise valitsetusmõõde ehk kaasava juhtimismudeli kasutamine, kusjuures: - sotsiaalsed ettevõtted on ühe või mitme sidusrühmaga organisatsioonid; - kasumi jaotamise piirang tagab ettevõtte sotsiaalse eesmärgi täitmise; - toimub kaasav juhtimine ja demokraatlik otsuste tegemine.	SEd peavad tagama, et vajalike sidusrühmade huvid oleksid täiel määral otsustusprotsessides esindatud.

49 Carlo Borzaga, Giulia Galera, Barbara Franchini, Stefania Chiomento, Rocío Nogales and Chiara Carini. European Commission (2020) *Social enterprises and their ecosystems in Europe. Comparative synthesis report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://europa.eu/!Qq64ny>.